



# Med blicken framåt

– en omgestaltning av Östra kyrkogårdens minneslund  
i Malmö

---

*With your eyes forward*

*– a redesign of Östra kyrkogården's memorial grove in Malmö*


Simon Ljungström

Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Landskapsingenjörsprogrammet

Alnarp 2021



Hur tyst, hur öde, hur tona när hemma  
När den vi älskat oss lämnat la,  
Ej mer hör vi hennes kara stämning  
Men i vårt minne hörs de ser kvar



# Med blicken framåt – en omgestaltning av Östra kyrkogårdens minneslund i Malmö

*With your eyes forward – a redesign of Östra kyrkogården's memorial grove in Malmö*

Simon Ljungström

**Handledare:** Linn Osvalder, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

**Examinator:** Stefan Lindberg, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

**Omfattning:** 15 hp

**Nivå och fördjupning:** G2E

**Kurstitel:** Självständigt arbete i Landskapsarkitektur

**Kurskod:** EX0841

**Program/utbildning:** Landskapsingenjörsprogrammet

**Kursansvarig inst.:** Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

**Utgivningsort:** Alnarp

**Utgivningsår:** 2021

**Omslagsbild:** Simon Ljungström

**Elektronisk publicering:** <http://stud.epsilon.slu.se>

**Nyckelord:** gestaltning, kyrkogård, minneslund, kulturhistoria, Lewerentz, arkitektur

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

## Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt. Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

# Sammanfattning

Detta arbete gjordes som en del av en designtävling med målet att omgestalta Östra kyrkogårdens minneslund i Malmö. Det som efterfrågades var en förbättring av platsen och de omkringliggande ytorna, ur avseendena funktion, tillgänglighet och skötsel. Även inslag av ny teknik var eftersträfvansvärt. Området har ett stort historiskt och arkitektoniskt värde som behövde tas i åtanke vid omgestaltningen. Arbetet påbörjades med en litteraturstudie som involverade litteratur om kyrkogårdar och minneslundars utformning, internetsidor, inspelningar samt dokument tillhandahållna från kyrkogårdsförvaltningen. Flera platsbesök gjordes med ett frågeformulär i hand, byggd på Inger Berglunds (1994) studier av minneslundar som underlag. Det ifyllda formuläret användes sedan tillsammans med litteraturstudien för att konkretisera olika idéer i skissform. Skisserna gjordes för hand med blyerts och hjälpte till att testa flera idéer för omgestaltning av platsen. De skisser som bäst fångade de efterfrågade aspekterna valdes ut och blev basen för ett antal illustrationer och en planillustration. Det färdiga gestaltningsförslaget visar ett antal förändringar av platsen som ger nya upplevelser utan att göra större förändringar i det befintliga landskapet. Bland annat gestaltades en ny sitttyta ovanpå en kulle som ett komplement till minneslundan, nya träd planterades runt lunden för att ge volym och en ny vit betongmur placerades ovanpå åsen, med idén att visa anhörigas nedskrivna tankar som projiceras på muren via spotlights.

*Nyckelord:* gestaltning, kyrkogård, minneslund, kulturhistoria, Lewerentz, arkitektur

## Abstract

This study was made as part of a design competition with the goal of redesigning a memorial grove in Malmö. What was requested was an improvement of the site and the surrounding areas, in terms of function, accessibility and care. Elements of new technology were also desirable. The area has a great historical and architectural value that had to be considered when redesigning. The work began with a literature study that involved literature on cemeteries and the design of memorial groves, different websites, recordings and documents provided by the cemetery administration. Several site visits were made with a questionnaire in hand, based on Inger Berglund's (1994) studies of memorial groves as a basis. The completed form was then used together with the literature study to concretize various ideas in sketch form. The sketches were made by hand with a pencil and helped to test several ideas for redesigning the site. The sketches that best captured the requested aspects were selected and became the basis for several illustrations and a plan illustration. The completed design proposal shows a number of changes to the site that provide new experiences without making major changes to the existing landscape. Among other things, a new seating area was designed on top of a hill as a complement to the memorial grove, new trees were planted around the grove to give more volume and a new white concrete wall was placed on the ridge, with the idea of showing peoples' written thoughts projected on the wall via spotlights.

*Keywords:* Design, Cemetery, memorial grove, cultural history, Lewerentz, Architecture



# Förord

Det är fantastiskt hur fort tio veckor kan gå. För mig var det en upplevelse att skriva detta arbete, om än utmanande ska erkännas. Det blev mycket nytt att utforska under sommaren med allt från djupdyk i litteraturen till hur man gör platsanalyser och datorgjorda illustrationer, men så här i efterhand kan jag i alla fall säga att det har varit en otroligt lärorik och intressant resa väl värd att genomföra. Under arbetets gång har jag även fått upp ögonen alltmer för den arkitektur som omger oss och idéerna som formar våra utemiljöer, det är nästan som en helt ny värld att grotta ner sig i. Vem vet, kanske blir det lite fler intressanta utflykter planerade framöver. Men först, vila.

Jag vill passa på att rikta några ord till de som varit en hjälp under sommarens skrivande:

Till min handledare Linn, som hjälpt mig ro arbetet i hamn.

Till min familj, som stöttat mig i ur och skur.

Till mina vänner, som hjälpt bolla idéer och fått med mig ut i solen då och då.

Tack.

Simon Ljungström

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Simon Ljungström', with a stylized, cursive script.

# Innehållsförteckning

<b>Sammanfattning .....</b>	<b>I</b>
<b>Abstract.....</b>	<b>I</b>
<b>Förord.....</b>	<b>II</b>
<b>1. Inledning .....</b>	<b>1</b>
1.1. Bakgrund .....	1
1.2. Mål och syfte .....	1
1.3. Frågeställning .....	1
1.4. Material och metod.....	2
1.5. Avgränsningar .....	2
<b>2. Litteraturstudie .....</b>	<b>3</b>
2.1. Den svenska kyrkogården .....	3
2.2. Minneslundens roll i kyrkogården.....	4
2.3. Östra kyrkogårdens historia.....	4
2.3.1. Arkitekten bakom kyrkogården .....	6
2.3.2. Sveriges första minneslund .....	7
2.4. Berglunds tio vägledande råd .....	9
<b>3. Analys .....</b>	<b>12</b>
3.1. Platsanalys .....	12
3.1.1. Nulägesbeskrivning av Östra kyrkogården.....	13
3.1.2. Arbetsområdet.....	14
3.2. Designtävlingens ramar .....	20
3.3. Analys av utförda platsbesök .....	20
<b>4. Skissframställande och gestaltning .....</b>	<b>26</b>
4.1. Skissprocessen .....	26
4.2. Gestaltungsförslag .....	32
4.3. Sammanfattning av gestaltningen .....	37
<b>5. Diskussion .....</b>	<b>37</b>
5.1. Metoddiskussion.....	38
5.2. Slutsats.....	39
<b>6. Källförteckning.....</b>	<b>40</b>
<b>7. Bilagor .....</b>	<b>43</b>



# 1. Inledning

## 1.1. Bakgrund

Tankesmedjan Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund har under hösten 2020 utlyst en designtävling för SLU-studenter inom landskapsarkitekturprogrammen på Sveriges Lantbruksuniversitet. Det som efterfrågas är en omgestaltning av minnesplatsen vid Östra kyrkogården i Malmö.

Östra kyrkogården gestaltades av Sigurd Lewerentz och invigdes 1921. Minnesplatsen var från början en ceremoniplats, men fick sin nuvarande tillämpning 1960, efter att ett behov av nya begravningsformer uppstått tidigare år. Ytan omgestaltades för att uppfylla sin nya funktion som minnesplats med urnsättning av askor. Minneslunden uppfyller ur vissa aspekter inte dagens krav på tillgänglighetsanpassning och är inte optimal ur ett skötselperspektiv. Malmö kyrkogårdsförvaltning vill se en mer lättskött och tillgänglighetsanpassad yta för kyrkogårdens besökare, samtidigt som minneslunden fortsatt ska knyta an till dess kulturhistoriska värden och/eller gestaltning. De ser också gärna en modernare tolkning av minneslunden som för utvecklingen framåt.

Som en del av mitt självständiga arbete vill jag försöka skapa ett eget gestaltungsförslag som känns modernt och i tiden, samtidigt som det finns en tydlig koppling till Sigurd Lewerentz vision för platsen. Det nygestaltade området ska vara lättåtkomligt för alla och enkelt att sköta för kyrkogårdspersonalen.

## 1.2. Mål och syfte

Målet med detta arbete är att skapa en omgestaltning för Östra kyrkogårdens minneslund som förbättrar platsens funktion, tillgänglighetsaspekter och förenklar skötselarbetet för kyrkogårdspersonalen. Det nya förslaget ska vara anpassat efter områdets historiska utformning och arkitektur samt följa de regler som gäller på kyrkogården, såsom att lämna gravsatta ytor i fred. Idéer som inför digital teknik ska övervägas och eventuellt ingå i gestaltungsförslaget.

Detta arbete har som syfte att genom litteraturstudier, analyser av platsen och handritade skisser hitta lösningar som ger platsen ett mervärde. När det finns en tydlig idé om hur platsen ska se ut görs illustrationer som konkretiserar det färdiga förslaget, för att ge en tydligare bild åt läsaren.

## 1.3. Frågeställning

Hur kan en historisk minneslund moderniseras utan att försämra dess funktionalitet, arkitektoniska grepp och kulturhistoriska värde?

## 1.4. Material och metod

### *Litteraturstudie*

En tidig litteraturstudie gjordes där litteratur om kyrkogårdar och minneslundars utformning, kartmaterial, ljudinspelningar, internetsidor och material tillhandahållet av Malmö kyrkogårdsförvaltning ingick. Östra kyrkogårdens vård- och underhållsplan har varit en viktig informationskälla till kyrkogårdens historia och utveckling.

### *Platsbesök*

Tidigt i arbetsprocessen gjordes ett inledande besök vid minneslunden för att få en förståelse för området. Inför de nästkommande platsbesöken planerades ett formulär (se bilagor) med frågor som rörde det avgränsade området och minneslunden. Formuläret bestod av två delar; en med frågor kring det avgränsade arbetsområdet, den andra med frågor om minneslunden. Varje del var i sin tur uppdelad i ett antal kategorier med tillhörande frågor. Frågorna var antingen objektiva eller subjektiva beroende på dess natur, det framgick i formuläret vilken av dem varje fråga tillhörde. Vissa frågor var utformade för att besvaras med en ikryssad ruta, medan andra krävde mer utförliga svar. Flera av frågorna var baserade på Inger Berglunds (1994) studier om minneslundar, ett hjälpmedel framtaget för att underlätta vid gestaltningen av minneslundar. Två besök gjordes med formuläret i hand. Det första genomfördes den sjätte juli mellan 15:30 och 18:00. Det andra besöket genomfördes den fjortonde juli mellan 10:00 och 13:00.

### *Skapandeprocessen*

Med hjälp av den insamlade kunskapen från litteraturstudier och platsbesök påbörjades arbetet med att skissa idéer som kunde tänkas förbättra platsen. Skisserna ritades snabbt för hand med blyerts för att få i gång skapandeprocessen. Ett antal skisser som såg intressanta ut analyserades utifrån olika perspektiv, såsom dess potential att förbättra området för besökare och skötselpersonal, förslagets inverkan på den befintliga landskapsbilden och hur den står sig i förhållande till områdets övriga arkitektur. Argument för de framtagna skissernas potential togs fram ur litteraturstudien. När skisserna ansågs värda att arbeta vidare med skapades ett antal illustrerande bilder för att tydliggöra gestaltningen. Tre illustrationer och en illustrationsplan skapades med bildbehandlingsprogram via dator.

## 1.5. Avgränsningar

Detta arbete har främst behandlat Östra kyrkogården i Malmö. Inga minneslundar utanför Östra kyrkogården togs i beaktning. Inte heller diskuterades hur minneslunden eller de övriga ytorna hade kunnat gestaltats om de inte befunnit sig på en så historiskt värdefull plats. Platsen har inte analyserats genom några miljöpsykologiska teorier eller liknande, med undantag för Inger Berglunds sammanfattade studier. Övriga ytor på Östra kyrkogården som inte ingick i det avgränsade arbetsområdet har uteslutits ur detta arbete.

## 2. Litteraturstudie

*I detta kapitel sammanfattas den information som hämtats i litteraturstudien. Informationen är hämtad från litteratur, ljudinspelningar, internet och dokument tillhandahållna av kyrkogårdsförvaltningen.*

### 2.1. Den svenska kyrkogården

Under medeltiden när kristendomen tog fart i Skandinavien blev det allt vanligare att begravas i närheten av kyrkan (Svenska kyrkan 2021). Gravområdet bestod ofta av enkelt gräs utan högre vegetation, där mer välbärgade människor begravdes inuti eller strax utanför kyrkan. Stenkors eller hällar sattes intill graven, medan fattigfolk fick nöja sig med en liten gravkulle eller träkors. Kyrkogården inhägnades för att markera att området var helgat. Endast odöpta, folk som tagit sitt liv eller avrättats begravdes utanför kyrkogården.

Under åren 1527–1593 genomgick Sverige en övergång från katolismen till den lutherska kyrkans tro (Svenska kyrkan 2019). De så kallade reformationsåren innebar ett förfall av kyrkobyggnader och kyrkogårdar, då kronan tog över markrätten. Murar, kors och andra ting gjorda av sten revs för att återanvändas på annat håll (Svenska kyrkan 2021). Kreatur fick gå fritt på gravområdet mot betalning. Under 1700-talet tröttnade folket på det vanskliga omhändertagandet och på kungens order bestämdes därför att nya kallmurar skulle inhägna kyrkogårdarna. Under början av 1800-talet när befolkningen växte blev det allt vanligare att anlägga kyrkogårdar med kapell i utkanten av städer, dels på grund av den stora markytan som binds upp (Bille, Andréasson & Alvaker 2015), men även på grund av sanitära skäl (Svenska kyrkan 2021). Samtidigt anordnades ett förbud mot gravsättning innanför kyrkans väggar.

I slutet av 1700-talet blev det vanligare med träd inne på kyrkogården (Svenska kyrkan 2021). Alléer och trädkransar planterades, vissa står kvar än idag. Kyrkogårdarna delades även in i mer geometriska, strikta former med kvarter och gångar. I den senare delen av 1800-talet började sorgeträd planteras, såväl inhemska som exotiska arter.

Mot 1800-talets slut blev kremering ett alternativ som snabbt skulle förändra kyrkogårdens utveckling. Askan kunde begravas i små urnor, till skillnad från de stora likkistorna sen innan. Nya begravningsformer uppkom som tog avsevärt mycket mindre markyta än den traditionella kyrkogårdens gravkistor (Svenska kyrkan 2021). Under 1800-talet förändrades även synen om kyrkogårdarnas utformning. I stället för strikthet eftersträvades en mer naturlig kyrkogård, där gravsättningsområdet blev en del av den befintliga miljön. De så kallade landskapskyrkogårdarna troligen var en motreaktion till de ödsliga gravfält som anlades i utkanterna av städer under 1800-talets början (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Idag är kyrkogårdarna, förutom en viloplats åt de döda, även kulturhistoriskt och socialt värdefulla platser för oss människor. De har en positiv effekt på vårt välbefinnande och fungerar som gröna lungor i våra städer (Sandell 2010).

## 2.2. Minneslundens roll i kyrkogården

I takt med att kremering blev vanligare uppkom även nya gravskick. Mot slutet av 1950-talet introducerades minneslunden i Sverige, en plats att begrava askor, eller i vissa fall kistor (Sörensen & Wembling 2008). Idén var att vem som helst, oavsett bakgrund skulle få vila i minneslunden. Inga religiöst bundna eller på annat sätt exkluderande symboler får pryda området. Skötsel, underhåll, utformning och omkostnader hanteras helt av kyrkogårdsförvaltningen. En gemensam smyckningsyta ska finnas någonstans i lunden för besökande att lägga blommor och ljuslyktor. Begravningarna sker helt anonymt utan möjlighet för besökande att delta, i stället skickas ett brev till de anhöriga i efterhand. Kyrkogårdsförvaltningen för en lista över alla som gravsätts i lunden, men inte vart exakt de befinner sig.

Det är upp till kyrkogårdsförvaltningarna i vilken minneslund gravsättningen sker, men det är ofta möjligt att bli begraven i samma lund som ens nära och kära (Sörensen & Wembling 2008). Enligt Sörensen och Wembling är anonymiteten ett problem för många besökande. Vissa minneslundar har därför utrustats med en namnbok för att trygga de besökande om att deras anhöriga vilar på platsen. Boken antecknar namnen på de som är gravsatta i lunden, men inte vart de befinner sig. På senare år har minneslunden börjat ersättas av de mindre anonyma askgravlundarna och askgravplatserna, berättar Sveriges radio (2011). Askgravlunden är en gemensam begravningsyta likt minneslunden, men med möjlighet för närstående att delta under urnsättningen (Sörensen & Wembling 2008). På så vis kan de anhöriga få veta vart i lunden den avlidne gravsatts. De får även lov att sätta upp en namnskytt, dock endast på en avsedd gemensam yta.

## 2.3. Östra kyrkogårdens historia

Under 1800–1900 talet skedde stora förändringar inom stadsplaneringen i Sverige. Landet befann sig i en industrialiseringsfas och ökande urbanisering, med folk som sökte sig till storstäderna (SCB 2015). Samtidigt som människor övergav landsbygden ökade även befolkningsmängden kraftigt i Sverige, från 2.3 miljoner år 1800 till 5.1 miljoner år 1900 enligt SCB (2021). Med en ökande stadspopulation blev marken mer betydelsefull än någonsin och dess användningsområden krävde stor eftertanke. Kyrkogårdar som tidigare placerats centralt blev nu förpassade till utkanten av städerna för att inte ta upp för stor plats. Malmös dåvarande stadsingenjör, Anders Nilsson skrev 1915 (Bille, Andréasson & Alvaker 2015):

*“Man har sedan ett par årtionden eller något mera kommit till insikt därom, att det överhuvudtaget i städer med större utveckling långt ifrån varken är praktiskt eller ekonomiskt riktigt att fortfara med att anlägga begravningsplatser i städernas centrala delar, där marken på detta sätt bindes, kanske för hundratals år framåt, utan att densamma kan eller får användas för samhället högst viktiga behov, som under tiden kunnat uppstå. Numera har också nämnda kategorier av städer börjat förlägga begravningsplatserna till utkanterna, där marken är ojämeförlligt billigare och där tillräckligt stora områden för lång tid kunna för ändamålet användas utan att behöva medföra avsevärda olägenheter för stadens övriga alltjämt växande kommunala krav. “*

År 1914 beslutade Nilsson att en ny kyrkogård skulle anläggas i Malmö (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). En yta om 33 hektar togs i anspråk i utkanten av staden, öster om de centrala delarna vid ett litet samhälle kallat Hohög. Hohögsåsen, en större ås som gick igenom området användes av den lokala befolkningen som promenadstråk. En tävling om kyrkogårdens utformning utlystes med vissa riktlinjer att förhålla sig till (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Följande beskrivning hänvisades till de arkitekter som antog sig utmaningen:

*”Tävlingen skall i första hand omfatta plan i skala 1:1 000 för områdets allmänna ordnande, visande större och mindre vägar, disposition av områdets olika delar för deras särskilda ändamål, ordnandet av huvudentré och övriga infarter till begravningsplatsen, av en större plats för begravningsceremonier under bar himmel, samt av ett krematoriet tillhörande område för gravsättande av askurnor; vidare förläggandet av: erforderliga byggnader såsom gravkapell, krematorium samt likhall eller motsvarande anordning, ävensom administrationsbyggnad; ekonomiområde; och ett mindre område för modellgravvårdar. De tävlande skola vidare lämna förslag till anordnandet av vissa detaljer såsom inhägnad av området i förening med förslag till huvudentré, indelning och plantering av olika gravkvarter, föreskrifter för gravvårdarnas mått, material och uppställning på olika områden, bevattningsbrunnar m.m.”*

Anläggningen skulle även följa den naturliga terrängen i största mån, framför allt åsen var en nyckeldel i landskapet och förtjänade att framhävas (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Ett helhetsintryck eftersträvades genom kyrkogårdens olika planteringar, landskap och byggnader. Totalt 27 förslag hade skickats in när juryn skulle ta sitt beslut. Den 23 september 1916 avgjordes tävlingen och en arkitekt vid namn Sigurd Lewerentz stod bakom det vinnande förslaget (Malmö stad 2019).

Arkitektens gestaltungsförslag ‘Ås’ togs emot med stort engagemang av juryn, endast ett fåtal av de andra inskickade förslagen ansågs ens ha följt de önskemål som lyfts fram och Lewerentz bidrag var en klar vinnare. Parallellt med gestaltningen av Östra kyrkogården hade Lewerentz tillsammans med kollegan Gunnar Asplund även arbetat på ett förslag till skogskyrkogården i Stockholm, som utlyst en tävling bara något år tidigare. Även denna gång stod han vinnare, vilket innebar att Lewerentz arbetade med bägge projekten under en lång tid. Östra kyrkogården och skogskyrkogården skulle bägge komma att influera varandras utformning.

Anläggningsarbetet påbörjades 1917 efter att vissa ändringar gjorts. På grund av spanska sjukan som berövade många livet steg behovet av begravningsplatser drastiskt, därmed invigdes Östra kyrkogården för allmänheten redan 1921, före den planerade tidsramen (Bille, Andréasson & Alvaker 2015).

### 2.3.1. Arkitekten bakom kyrkogården

Lewerentz arbete med Östra kyrkogården tog inte slut efter invigningen. Tvärtom skulle han få stor betydelse för dess utveckling och medverkade i olika frågor kring kyrkogården fram till hans död. Lewerentz stod till förfogande i allt från små detaljfrågor till planering av större nybyggnationer. Likt skogskyrkogården i Stockholm skulle inget lämnas åt slumpen, de minsta detaljerna kunde specialtillverkas för att bättre bli en del av Östra kyrkogårdens helhet (Bille, Andréasson & Alvaker 2015).



Figur 1. Foto taget på Lewerentz, till vänster i bild. (Wikimedia commons 1965).

Ås designades för att låta landskapet tala för sig självt. Lewerentz tros ha tagit inspiration från konstnären Carl August Ehrensvärd och hans skildringar i text och bild (Johansson 1996). Ehrensvärd framförde i sin reseskildring genom Skåne (1795) följande ord:

*“Slätten i Skåne bör man inte anse platt i vattenpass: den är bruten men mot horisonten ser man sällan små branta höjder, lander bryter sig i stora dalar, rör sig långsamt för ögat, och hotar inte bevandraren med möda.”*

Lewerentz använde även landskapet för att skapa symbolism (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Ljus och mörker nyttjades för att bringa känslor i de besökande. Ljuset som påminner en om liv och värme, mörkret som ofta associeras till död och sorg. Långa siktlinjer formades genom kyrkogårdens naturliga höjdskillnader och förde blicken vidare. Lewerentz beskrev själv Östra kyrkogården på följande sätt (Bille, Andréasson & Alvaker 2015):

*“Anläggningen har disponerats så, att den framhäver den i områden genomlöpande åsen, vilken i stort sett lämnats orörd, endast stegrad genom vallar, som begränsa de högt belägna gravfälten. Även sedan anläggningen blivit helt utbyggd kommer att bibehållas den för ett skånskt landskap typiska bilden av en svagt böljande terräng, som når horisonten- en landskapsbild som lättar och befriar.”*

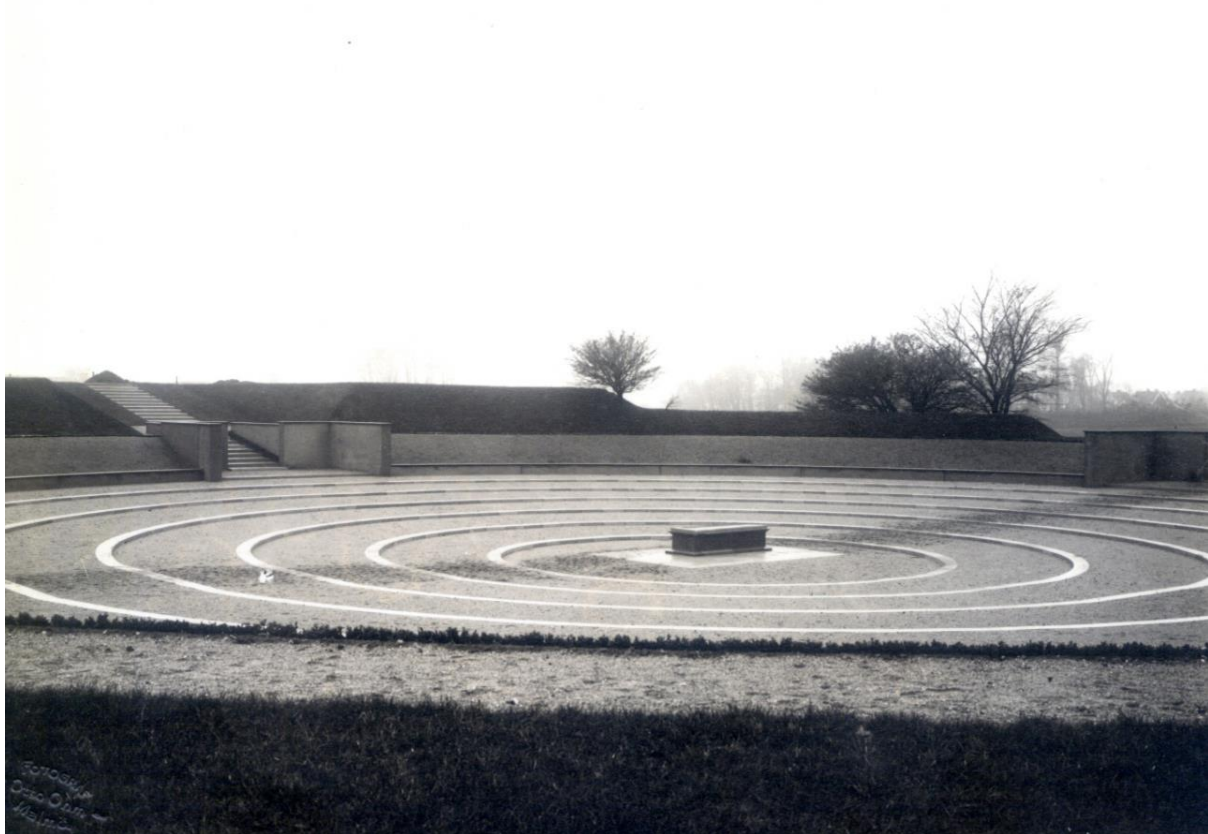
Lewerentz (se figur 1) var en tystlåten man när det kom till hans arbete. Sällan diskuterade han sina tankegångar med sin omgivning. För många blev det något strävansvärt, att låta arbetet tala för sig själv, medan andra var mer kritiska till hans ovilja att förklara sin vision (Sveriges radio 2010). Lewerentz arkitektoniska stilideal var inte oföränderlig, tvärtom testade han många olika stilar under sin karriär. Under åren kom han att influeras av bland annat den antika nyklassicismen, funktionalismen, modernismen och brutalismen (Sveriges radio 2010). Flera byggnader, detaljer med mera på Östra kyrkogården har tydliga spår av hans olika stilar. Intresserade kan gå en ljudguidad vandring runt de olika kvarteren med berättelser om hans många verk. Det som genomsyrar alla Lewerentz gestaltningar är hans strävan efter enkelhet.

Janne Ahlin, pensionerad professor i arkitektur berättar att Lewerentz ville skala bort allt onödigt (Sveriges radio 2010). Använda material skulle visas, inte gömma sig bakom puts och annat.

Lewerentz sista projekt 'blomsterkiosken' blev kanske den mest avskalade av alla hans gestaltningar, det är troligtvis även en av de mest omtalade. Byggnaden är skapt i brutalismens anda, nästan helt gjord i rå betong utan detaljer och lockar arkitekturintresserade världen över (Sveriges radio 2013). Bara några år efter blomsterkiosken byggts 1969 avled arkitekten. Lewerentz begravdes vid Östra kyrkogården och vilar där än idag.

### 2.3.2. Sveriges första minneslund

I den ursprungliga gestaltningen var det inte en minneslund ovanför åsen, i stället önskades en ceremoniplats (se figur 2), (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Tanken var att de begravningsceremonier som inte hölls i kapellet skulle få en avsedd plats ute under himlen. Platsen formades som en sänka i åsen, med trappsteg av sten gåendes i cirklar. Mellan stencirklarna låg kortklippt gräs. I mitten stod en katafalk att placera kistan på. Runt platsen gick en vit betongmur med kopparplåt ovanpå. Muren gick även den i en cirkel, med fyra öppningar att ta sig in och ut ur platsen. Trappor tog en från öppningarna till den högre belägna terrängen utanför platsen. Hela anläggningen är starkt inspirerad av den antika nyklassicismen (Bille, Andréasson & Alvaker 2015).



Figur 2. Den ursprungliga ceremoniplatsen. (Östra kyrkogården i Malmö).



*Figur 3. Den första minneslunden i Sverige. (Östra kyrkogården i Malmö).*

Under mitten av 1900-talet blev det vanligare att kremera lik, vilket ökade trycket på nya begravningsformer (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Ett beslut togs 1959 om att förvandla ceremoniplatsen till en minneslund, det första av sitt slag i Sverige (se figur 3). Förslaget godkändes av den dåvarande kungen och 1960 efter mindre justeringar stod den klar att användas (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). År 1990 byttes katafalken ut mot en vattenspegel med ett inköpt konstverk från Fred Åberg kallat "Kretslopp", ståendes intill. Dessvärre blev konstverket utsatt för kopparstöld och togs ned 2018 tills vidare (SVT 2018).

Under 80–90-talet pågicks diskussioner om att anlägga en minneslund i bokskogen. Ärendet togs upp flera gånger och en utredning av kyrkogårdsförvaltningen tog rum, men frågan bordlades tills vidare (Bille, Andréasson & Alvaker 2015). Än idag har Östra kyrkogården bara en minneslund.



## 2.4. Berglunds tio vägledande råd

I studien *Kyrkogårdens meditativa rum* sammanfattar Berglund (1994) sina studier i tio vägledande råd för arkitekten vid gestaltungsprocessen av minneslundar. Råden bygger på de studier Berglund utfört i form av intervjuer, observationer, inventeringar och analyser. För att kunna applicera råden och använda som frågeställningar inför kommande platsbesök har en kortare analysmetod av Berglunds råd gjorts.

### 1. Omsorg, värme, känsla

En minneslund ska inte kännas för formell eller stel, det måste vara något personligt över det. Naturen beskrivs av Berglund som en bra utgångspunkt för minneslundan, men den får samtidigt inte vara okontrollerad. Det måste synas att det aktivt råder ett vördnadsfullt omhändertagande av de bortgångnas viloplats. Allt ska tas i beaktning, helst på plats. Vind, sol, siktlinjer, omkringliggande natur, sittbänkar och annan utrustning, inget bör lämnas åt slumpen.

### 2. Lugn, tystnad

Platsen måste inte vara ett visst lugn hos den sörjande, därför kan inte storstadssressen tränga sig in i minneslundan. Biltrafik, högljudda fabriker och annat ljud ska minimeras i största möjliga mån. Vissa ljud kan dock vara positiva, såsom rinnande vatten, fågelsång och löv i blåsten. Ljud du stöter på i naturen har ofta en stressdämpande effekt, om det inte tar över. Berglund menar att även utsikten från platsen kan påverka. Är en vy över en trafikerad väg positiv eller negativ?

### 3. Centralpunkt, symboler

En symbol att fästa blicken vid gör det lättare för den besökande att stilla tankarna. Symbolen kan bestå av olika saker, till exempel en kyrka, större sten eller ett träd. Det är viktigt att symbolen sticker ut från omgivningen. Den valda symbolen bör fungera året om, även vintertid. Minneslundan får inte ha religiöst bundna symboler då alla ska känna sig välkomna till platsen.

### 4. Trygghet, ostördhet

Den kanske viktigaste punkten. Alla besökande måste känna sig trygga i minneslundan, fysiskt och psykiskt. Det ska vara möjligt att uttrycka sina känslor på en säker plats utan att känna sig uttittad. Det bör inte enbart finnas stora tomrum, små ytor är ofta mer personliga. Rumsbildande väggar av exempelvis buskar eller murar kan avskärma minneslundan från resten av kyrkogården.

Det bör inte vara ett konstant flöde av människor genom minneslundan, som om det vore ett gångstråk. Sittplatser bör vara placerade en bit ifrån varandra för att ge varje individ det utrymme den behöver.

### 5. Utsikt, rymd

Det är viktigt att kunna blicka ut över någonting. Berglund beskriver en vy över landskapet "*som en symbol för kontakten med livet utanför sorgens instängdhet*". Åtminstone sittplatserna bör ha viss utsikt att blicka över. Det är positivt om minneslunden ligger högt placerad. Om besökande behöver röra sig högre i terrängen för att ta sig till minneslunden inger det en viss känsla av rymd.

### 6. Vinteraspekten

Det är lätt att glömma hur platsen ser ut när löven faller och snön lägger sig som ett täcke. Vilken karaktär får minneslunden vintertid? Stora träd och buskar ger karaktär under vintern även när de är avlödade. Vintergröna växter kan ge färg och liv i mörkret. Berglund trycker på att rumskänslan måste behållas, den ska inte vara beroende av till exempel perenner som vissnar ned under hösten.

Träden bör inte kännas tråkiga utan löv. Marken vid minneslunden ska se prydlig ut, såväl med som utan snö.

### 7. Frihet

Alla ska känna sig inkluderade oavsett religion. Berglund menar att minneslunden ska ge känslan av hopp, inte tynga ned en med "*bundenhet och maktsymboler*".

Frihet ska även präglats platsens utformning i stort, på det viset att platsen kan tolkas på flera sätt. Det skapar en viss mystik och komfort för de sörjande.

Gå gärna ifrån kyrkans traditionella utformning. Berglund skriver att naturen är en bra inspiration.

### 8. Träden

Berglund menar att träd är så gott som ett krav vid en minneslund. De behöver dock inte stå i själva lunden, det går lika bra att de befinner sig runt om. Träd ger volym och grönska, de kan även tolkas som en symbol för livet. Minneslundar med ett ensamt träd kan vara effektfulla, men skapar problem den dagen de huggs ned. Varje träd ska upplevas solitärt, enligt Berglund bör tätt stående träd undvikas. Berglund skriver vidare att för många barrträd kan ge ett tungt och dystert utseende åt platsen.

Undvik små träd, välj hellre stora ädellövträd. Björk och ek lyfts som goda exempel av de intervjuade i Berglunds studier. Gran bör undvikas, då det associeras till döden.

### 9. Marken

Berglund skriver att det stoftsatta gräset bör vara "*grönt och solbelyst, mjukt och inbjudande*". Gräset uppfattas av många som heligt och förbjudet att vistas på. Gräset ska varken vara helt upplyst eller i permanent skugga, en balans mellan de två är viktigt. Ett samspel mellan skuggorna framstår som viktigt från Berglunds intervjuer, där de intervjuade menar att ljuset står för livet. Berglund skriver vidare att en för skuggig plats känns dystert och mörk, medan en helt upplyst plats blir omåttligt varm under sommarmånaderna. Sittplatser bör finnas i både sol och skugga.

### 10. Andlig tyngd

Med andlig tyngd menas att den besökande ska känna en andlighet från platsen. Minneslunden är en helig zon, avsedd för att minnas de bortgångna och bearbeta sorg. Därför kan den enligt Berglund inte utformas likt en vanlig prydnadsträdgård. Det bör finnas någonting med platsen som påminner om dess faktiska funktion. På många sätt kan det naturliga skapa denna känsla, även symboler i olika skepnad. Det kan vara så enkelt som att se kyrkobyggnader i bakgrunden, ett stort träd, en snirklig stig eller liknande. Även en enkel krattad grusyta kan vara nog i rätt miljö.

### 3. Analys

*I detta kapitel analyseras och diskuteras den information som framtagits vid litteraturstudier och besök på platsen.*

#### 3.1. Platsanalys

Östra kyrkogården är belägen i östra Malmö mellan Bulltofta och Rosengård. Vid den norra entrén går Sallerupsvägen förbi, medan Amiralsgatan går strax söder om kyrkogården. Bägge vägar har busshållplatser i nära anslutning till kyrkogårdens entréer, den närmsta belägen vid Sallerupsvägen. Längs östsidan av kyrkogården passerar Inre Ringvägen, en motorväg som går utanför Malmös centrala delar.

Den avgränsade ytan som detta arbete handlar om har främst minneslunden som fokus. Även de närmaste områdena runt minneslunden ingår dock, med början en bit söderut längs åsen upp mot den norra trädtäta höjden (se figur 4). Minneslunden befinner sig i det nordöstra hörnet av kyrkogården, nära den nordöstra huvudentrén.



Figur 4. Östra kyrkogården i sin helhet. Blått symboliserar arbetsområdet, gult för minneslunden. De röda pilarna visar huvudingångarna till kyrkogården. Infälld bild: Östra kyrkogårdens läge i Malmö.



Ovanpå Hohögsåsens norra sida är lunden placerad mellan en vildvuxen kulle och öppna gräslandskap. Fyra vägar står i förbindelse till minneslundens entréer. Vägen mellan entréerna i nordöst och sydväst följer åsens höjdrygg och bildar tillsammans ett promenadstråk genom kyrkogården längs åsen. Den nordvästra entrén leder till en korsande grusväg som tar en till gravfälten i väst, samt kistgravlunden i norr. Fortsätter du i stället framåt når du en större väg som tillåter bilkörning och är utrustad med belysning. Minneslundens sydvästra entré leder även den till en större upplyst bilväg.

### 3.1.1. Nulägesbeskrivning av Östra kyrkogården

Östra kyrkogården är idag den största kyrkogården i Malmö och den tredje största i Sverige (Svenska kyrkan 2021). Den innefattar många olika stilar, med influenser från bland annat klassicismen, funktionalismen och brutalismen. Kyrkogården delas även in i två olika karaktärer av den ås som leder genom landskapet. Norr om åsen syns högvuxet gräs svajande i vinden, friväxande träd och buskage som ser ut att ha tagit sig in på egen hand. Söder om åsen däremot blir arkitekturen mer strikt, prydlig och formad för hand, med klippta gräsmattor och häckar, formbeskurna träd och geometriska former, se figur 5 (Svenska kyrkan 2021). Kyrkogården är på många sätt sig lik den ursprungliga gestaltningen tack vare att landskapet förblivit intakt. Vissa ändringar har dock skett genom åren, i ett radioreportage från Sveriges radio (2010) framkommer det till exempel att vissa häckar fått lägre klipphöjd av säkerhetsskäl.



Figur 5. Arkitekturen norr och söder om åsen (markerad med gul linje) skiljer sig väsentligt.

### 3.1.2. Arbetsområdet

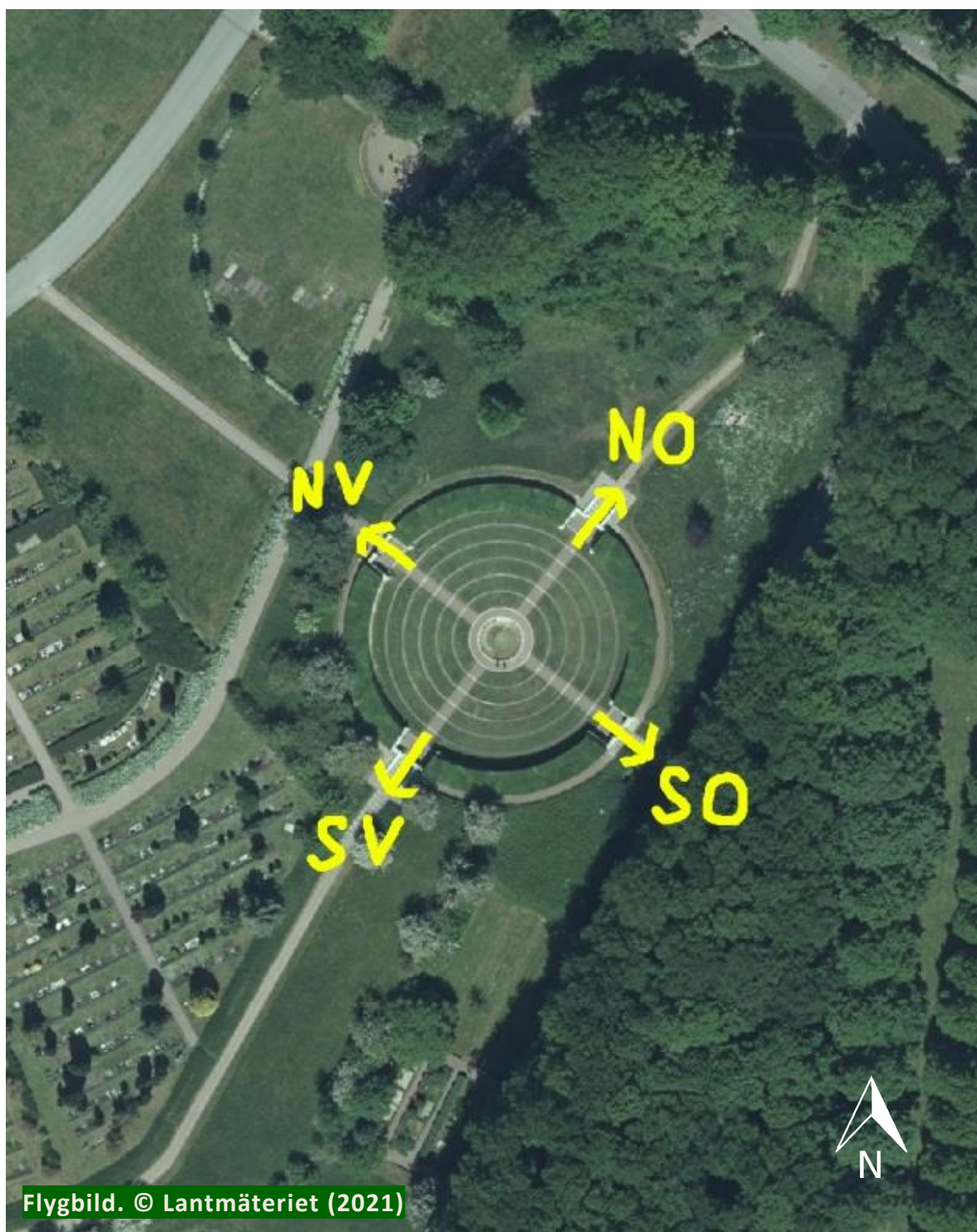
Det avgränsade området för detta gestaltungsförslag består av flera olika ytor med olika karaktär. För att få en tydligare inblick i de olika ytorna har området delats in i sex olika rum enligt figur 6. Varje rum är tilldelat en siffra och beskrivs därefter. Figur 7 visar minneslundens olika entréer och platsen i sin helhet.



Figur 6. Områdets olika rum i nummerordning:

1. Trädhöjden
2. Ängsbrynet
3. Buskträdssamlingen
4. Ängsstigen
5. Slänten
6. Minneslunden





*Figur 7. Minneslunden och dess olika entréer.*

*NV: Nordvästra entrén*

*NO: Nordöstra entrén*

*SO: Sydöstra entrén*

*SV: Sydvästra entrén*



*t.v* Figur 8. Vy från minneslunden mot höjden, riktning norr.

*t.h* Figur 9. Utsikt från höjden mot minneslunden, riktning söder.

## 1. Trädhöjden

Figur 8 visar den nordligaste delen av hohögsåsen, en kulle beklädd med inhemsk vegetation. Sett från minneslunden är slänten mot kullen till största del ängsgräs, med enstaka buskar och ungträd. Ovanpå platån är en slyskog med diverse vedartade växter som ek, fågelbär och hagtorn. Längs med kanterna mot norr och västerut reser sig storslagna träd, främst bokar. I bakkant mot norr går terrängen ned mot ett fält minnesstenar. Från trädhöjden ges utsikt ut över åsen, se figur 9.



*t.v* Figur 10. Vy från ängens västra sida, riktning österut.

*t.h* Figur 11. Vy från den norra stigen mot minneslunden, riktning sydväst.

## 2. Ängsbrynet

Ett stort fält med ängsväxter dominerar bägge sidor av den nordvästra grusgången nedanför trädhöjden, se figur 10. Vid den västra änden står ett flertal friväxande buskar och träd såsom bok och hagtorn. En infälld grusyta med sittplats finns till förfogande intill den förbigående vägen. Från vägen och upp till den intilliggande trädhöjden är det en mjukare lutning än den skarpa slänten intill. Längs den mjuka sluttningen står en oxel i större storlek. I öst står en ensam mindre blodbok mitt i ängen, den enda växten i området som sticker ut från annan vegetation. Norrut längs grusgången är ett fåtal träd på bägge sidor som skapar en inbjudande passage, med grenar som svävar över huvudet (se figur 11).





*t.v Figur 12. Vy från den större gångstigen, riktning sydost.*

*t.h Figur 13. Vy från minneslundens sydvästra entré, riktning nordväst.*

### *3. Buskträdsamlingen*

Denna del består främst av olika buskar och mindre träd, samt högvuxet gräs (se figur 12 & 13). Den större vegetationen samt en friväxande häck skärmar av det intilliggande gravfältet från minneslundens och till viss del gångvägen.



*Figur 14. Vy från toppen av trappan vid minneslundens sydvästra entré, riktning sydväst.*

#### 4. Ängsstigen

När du från minneslunden bestigit den långa trappvägen möts du av en vy som låter dig blicka långt fram, se figur 14. Topparna av bokträd i utkanten av kyrkogården kan ses i fjärran, med himlen strax ovanför. Ett litet träd möter blicken en bit bort, där grusvägen svänger höger. Längs högerkanten går en meterhög höjdrygg följandes grusgången, täckt med ängsgräs. Gravfälten på andra sidan höjdryggen blockeras av ett par närstående barrträd. Till vänster om dig är ett fält högvuxet gräs med diverse ängsblommor. Bakom gräs och ängsblommor, där åsen börjar dala, står en rad mindre träd och ger en viss rumskänsla åt platsen. Det är inte förrän du tagit dig förbli svängen längre fram som en stor del av kyrkogården framträder i dina ögon.



t.v Figur 15. Vy från bilvägen vid minneslundens sydöstra entré, riktning nordväst.

t.h Figur 16. Vy från bilvägen vid minneslundens sydöstra entré, riktning sydväst.

#### 5. Slänten

Längs med den södra kanten av åsen är det en blandning av högvuxet gräs, brännässlor och kortklippt gräs (se figur 15). En 4–5 meter lång trappväg med svag lutning förenar minneslunden med den större vägen. Sidorna av trappvägen är klippta för att inte skymma eller vara i vägen, se figur 16. Även en större yta bredvid det lilla gravfältet längst söderut hålls kortklippt, den är dessutom terrasserad. Kanske planeras ytan att tas i bruk, om så inte redan är fallet.





Figur 17. Vy från toppen av minneslundens sydvästra entré, riktning nordöst.

## 6. Minneslunden

Figur 17 visar minneslunden, inramad av täta bokhäckar stora nog att stänga ute omgivande ytor. Bokhäckarna omges av låga vitmålade murar på insidan, som reser sig till 1,5 meters höjd intill entréerna. Intill murarna är sittbänkar placerade på var sida av varje entré, åtta totalt. Det sitter även svarta ljushållare monterade på murarna, där du kan placera medhavda ljus. Nästan alla entréer är bundna till trappvägar som för en uppåt i landskapet- hela minneslunden är nedsjunken i terrängen. Endast den nordvästra entrén är en enkel grusväg, det är därmed också den enda ingången för rullstolsburna och skötselfordon. En alternativ grusgång följer utsidan av häcken och sammankopplar entréerna i en cirkel.

Fyra grusgångar leder från entréerna och möts i en cirkel vid lundens mittpunkt. Inuti cirkeln är en vattenspegel i markhöjd med funktion som smyckningsplats, det finns möjlighet att lägga blommor i hållare runt om. Mellan grusgångarna och bokhäcken är det stoftsatt gräs med flera rader av kalkstenshällar, lagda i cirklar runt vattenspegeln. Stencirklarna är placerade med mellanrum och blir större ju närmare minneslundens utkant de kommer, likt en vattendroppes ringar. Gräset mellan kalkstenshällarna är kortklippt, troligtvis för att enkelt kunna hanteras vid urnsättning.

### 3.2. Designtävlingens ramar

Tankesmedjan Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund har utlyst en designtävling för Östra kyrkogårdens minneslund. Malmö kyrkogårdsförvaltning (2020, 2021) har i skrift svarat på inskickade frågor och delat med sig av sina tankar om arbetsområdet. De vill se förslag på förändringar till minneslunden, med syfte att förbättra upplevelsen för både besökande och personal. Ytorna runt minneslunden är också fria att omgestaltas. Ett område som ses kritiskt på är smyckningsplatsen i mitten av lunden. Smyckningsplatsen är en cirkelformad vattenspegel i marknivå, omgiven av grus. Blomhållare är monterade längs med periferin av vattenspegeln så att snittblommor kan läggas med stjälkdelen i vattnet. Kyrkogårdsförvaltningen hintar om att vattenspegelns låga höjdplacering kan göra det besvärligt för människor med till exempel rörelsehinder att böja sig ned och lämna sin blomma. Även skötselpersonalen kan påverkas då de kontinuerligt tar upp vissa snittblommor och utbrända ljuslyktor. Kyrkogårdsförvaltningen fortsätter med att de gärna ser en omgestaltning med anknytning till den tidigare ceremoniplatsen.

Utöver funktionella lösningar vill kyrkogårdsförvaltningen även se nytänkande sätt att föra området in i framtiden. Hur kan morgondagens kyrkogård tänkas se ut? Hur får vi området att bli bättre än den traditionella utformningen? Malmö kyrkogårdsförvaltning (2021) ställer frågan hur Östra kyrkogården kan utvecklas framåt och ser gärna idéer som utmanar rådande diskurs.

Östra kyrkogården anses ha ett stort kulturhistoriskt och arkitektoniskt värde, till den grad att människor världen över färdas till platsen (Sveriges radio 2010). Det är därför av stor vikt att inte gå för långt ifrån platsens historiska utformning vid en omgestaltning. Vid planering av ändringar är det nödvändigt att förstå den originella arkitektens tankesätt och forma förslag därefter, så att platsens själ inte går förlorad. Denna del är avgörande för att bibehålla områdets karaktär även efter större ändringar sker, inte minst vid införande av modern teknik.

### 3.3. Analys av utförda platsbesök

Som underlag för den analys som gjordes av området användes ett frågeformulär som till stor del bygger på Inger Berglunds (1994) studier om minneslundar. Berglunds studier konkretiseras i hennes tio vägledande råd tänkta att hjälpa vid gestaltungsarbeten. De tio vägledande råden sammanfattades i litteraturstudien och användes därefter med formuläret för att se vad som funkar bättre eller sämre på platsen idag.

#### *1. Omsorg, värme, känsla*

Minneslunden uppfattas som en formell plats med tydliga geometriska former och klassiska klippta bokhäckar. Ytan var tidigare en ceremoniplats, vilket kan förklara dess strama utformning. Berglund skriver att en alltför formell och stel minneslund kan upplevas som opersonlig och kall. Likväl kan en minneslund kännas ovårdad eller trist om den är allt för otämjd, en balans mellan de två är viktig. Berglund beskriver naturen som en bra inspiration,

men lägger samtidigt vikt på att en tydligt avsiktlig skötsel behövs för att minneslunden ska kännas varm och omhändertagen. Östra kyrkogårdens minneslund sköts om kontinuerligt, med finklippt gräs och beskurna bokhäckar. Grusgångarna är fria från ogräs och smyckningsplatsen hålls fri från skräp och vissna blommor. Hela ytan känns som att den sköts på ett vördnadsfullt sätt. Huruvida minneslunden känns varm och trevlig eller inte är troligtvis individuellt.

## *2. Lugn, tystnad*

Enligt Berglunds studier bör minneslunder vara en tyst plats fri från ljud och visuellt störande moment. Minneslunden har ett litet problem med störande ljud. Trafik öster om kyrkogården hörs i bakgrunden, men försvinner efter ett tag från tankarna. Trafik är ett oundvikligt problem i storstäder och kyrkogården har redan en ljudvall i form av bokskogen som löper längs utkanten. Berglund skriver att det går att förbättra ljudbilden genom att införa mer naturliga ljud, såsom rasslande löv, fågelkvitter eller porlande vatten. I enighet med Berglunds studier är minneslunden fri från distraherande blickfång. Lundens innanmäte och de fyra siktlinjerna ut genom entréerna bidrar alla till harmoniska vyer. Ett argument kan göras för att människor som promenerar genom lunden är ett störande moment, likväl finns det människor som finner ro i att se andra människor.

## *3. Centralpunkt, symboler*

Från sittplatserna leds blicken mot den vattenspegel som utgör centralpunkten i lunden. Det är något att fästa blicken vid, en symbol. Hela minneslundens utformning känns på sätt och vis symbolisk, med dess geometri och formella design i ett annars informellt landskap. Symboliken överensstämmer med Berglunds tankar om att minneslunder ska ha något att fästa blicken vid och stilla tankarna. Det finns dock utvecklingspotential, vattenspegeln är lågt belägen i marken och en bit bort från sittytorna. En lite mer upphöjd centralpunkt såsom en större sten, ett träd eller liknande kan ge ett större intryck än den horisontella vattenspegeln.

## *4. Trygghet, ostördhet*

Berglunds studier talar för att minneslunder ska vara utrustade med sittplatser nog för att kunna sitta själv om det är ens önskan. Bänkarna vid Östra kyrkogårdens minneslund är placerade vid entréerna, vilket ger ett stort avstånd mellan de olika sittplatserna. Lunden har en rumsbildande bokhäck som stänger ute en viss del av omgivningen. Det är dock inget som avskiljer de olika sittplatserna, det är möjligt att se tvärs över hela lunden tack vare dess öppenhet. Detta går emot idén om att få sitta ostört i en trygg avskild miljö. Berglund menar att det är bättre med flera mindre rum än en stor ödlig yta. En kommentar från Berglunds intervjuer lyder: *“i minneslunden borde man kunna stänga in sig som i en liten biktstol. Ingen skulle kunna nå en. I ett eget litet bås där bara en eller två får plats skulle man för en stund stänga in sig med sin sorg”*. I motsats till detta ger minneslunden ingen möjlighet att stänga in sig. Ytterligare ett problem är de gångstråk som leder genom minneslunden. Området är del av ett vanligt promenadstråk längs åsen, vilket ger ett folkflöde genom lunden som kan skapa stress hos de

som sörjer. Runt hälften av de människor som noterades under platsbesöken rörde sig genom minneslunden utan avsikt att stanna.

Trygghet, ur ett annat perspektiv, kan även innebära att den avlidne är på en plats som de efterlevande kan känna sig hemma vid. Om minneslunden känns för kall, opersonlig eller ödslig finns risken att de efterlevande inte känner sig trygg med den avlidnes viloplats. Östra kyrkogårdens minneslund är en omgjord ceremoniplats i antik nyklassicistisk anda och därför väldigt öppen och formellt gjord. Den klarblå himlen med flygande svalor i luften, den omslutande bokhäcken och de varma kalkstenshällarna som cirklar runt platsen är saker som hjälper till att få platsen mer personlig. Men för vissa kan minneslunden kanske ändå kännas tom, kal, stel. En del kan ha svårt för den formella designen, medan andra tycker om den, det är högst individuellt.

### *5. Utsikt, rymd*

Från minneslunden är det siktlinjer ut genom de fyra entréerna. På grund av minneslundens skålformade nedsänkning i terrängen blir siktlinjerna främst påtagliga vid sittbänkarna längs muren och från utsidan, när blicken tar en till andra sidan. Eftersom terrängen går uppåt i nordöst och sydväst från minneslunden blir det ingen större utsikt över landskapet förrän du tar stegen uppför trapporna utanför. Berglunds studier visar att utsikt över kyrkogården eller omgivande landskap är något som uppskattas av många. Tyvärr tar inte minneslunden vara på dess unika placering i detta avseende. Minneslunden är belägen ovanpå åsens höjdrygg, men hela platsen är nedsänkt i terrängen. Platsens utformning lämpade sig väl som ceremoniplats, då människor kunde samlas på en liten yta och fortfarande se den centrala delen. Utformningen besitter inte längre samma styrka efter dess ändring till minneslund, om ytan hade anlagts idag kanske den hade planerats med större utsiktsmöjligheter inifrån lunden.

### *6. Vinteraspekten*

Denna del är baserad på teoretiska utläggningar, då platsbesöken genomfördes i juli månad. Troligtvis behåller platsen en tydlig struktur och funktion som minneslund året runt. Minneslunden är omgiven av rumsbildande murar och bokhäckar. Boken behåller sina blad även vintertid, om än vissna, vilket innebär att bokhäcken inte förlorar sin struktur. Smyckningsplatsen fylls med grankvistar under vintern som förgyller lunden i grönt när annan vegetation gått i dvala. Minneslunden fungerar väl vintertid enligt Berglunds studier, med en hållfast rumslighet och tydlig omvårdnad av platsen.

### *7. Frihet*

Minneslunden upplevs som en yta fri från specifika religioner. Det finns inga symboler i området som kan kännas stötande eller diskriminerande mot specifika grupper. Minneslunden uppfyller enligt Berglunds studier sin funktion som en plats för alla, oavsett bakgrund.

## 8. Träden

Minneslunden är helt fri från träd, däremot finns ett antal utanför. Det är främst mindre träd som kantar lunden, flera som knappt syns bakom den tre meter höga bokhäcken. Berglund menar att stora friväxande träd är ett måste vid minneslundar, då de tillför lummighet och volym åt platsen samt ger skugga. Hon fortsätter med att träden inte behöver vara i lunden, men att de bör stå i nära angränsning för att uppfylla sin funktion. Östra kyrkogårdens minneslund har i nuläget inga större träd i närheten, endast de stora bokarna i bakgrunden längs kanten av kyrkogården. Platsen hade kunnat främjas av ett par större träd runt området, men det bör göras i samklang med den historiska landskapsbilden för området. Siktstråken och den öppna känslan måste finnas i tankarna.

## 9. Marken

Marken i minneslunden består av grusgångarna, stenhällarna och gräsmattan till för urnsättning. Folk undviker att beträda gräset i onödan, det är tydligt att grusgångarna ska användas. Gräsytan är mestadels solupplust, med lågmälda skuggor som vandrar från bokhäcken. Enligt Berglunds studier ska det finnas en balans mellan sol och skugga, vilket inte tycks vara fallet här. Dock var det ett mål när den originella ceremoniplatsen planerades att begravningsceremonier skulle hållas under bar himmel. Om man vill bevara den öppna himlen finns möjligheter att få in skugga i lunden från utsidan, till exempel med stora träd.

## 10. Andlig tyngd

I Berglunds studier framkommer att minneslundar ska ha en viss andlighet eller mystik kring sig, som särskiljer platsen från normala trädgårdar. I mitt tycke finns en viss mystik inom minneslunden, något man kan känna men inte sätta ord på. Du befinner dig på en höjd omringad av vita murar med bokhäckar, himlen känns nära dig. I marken ligger de gamla stenhällarna som tidigare var trappsteg och vittnar om svunna tider. Minneslunden känns för mig som att den tillhör en annan tid, en mystisk plats som hållit andan i en föränderlig värld. En lugnande känsla omger en. När solen lyser blir du upplyft av värmen, medan de molniga dagarna ger platsen ett dystrare utseende. Minneslundens öppenhet gör den mycket väderberoende i hur den tolkas känslomässigt. Troligtvis påverkar årstiden också. Vintertid när växterna gått i vila står bokhäcken fortfarande kvar i sin bladskrud, om än brun och vissnen. Den vita muren och de gråa kalkstenshällarna står kvar oupphörligt i ur och skur. Vattenspegeln förses med grankvistar som ger färg i de gråaste dagar. Om våren får bokhäcken sitt ljusgröna bladutspring, ett tecken på att varmare tider är på väg.

## Övrigt

Utöver frågorna baserade på Berglunds studier av minneslundar, fanns även ett antal frågor om rörelsemönster, ljusförhållanden, miljön, tillgänglighet och skötsel. Följande är en sammanfattning av de olika frågekategorierna ur formuläret.

### *Rörelsemönster*

Sammanlagt passerade sjutton personer genom minneslunden under fem och en halv timmes tid, uppdelat på två tillfällen. Den nordvästra entrén till minneslunden hade klart störst rörelse, med nio personer som gick in och fem personer som lämnade minneslunden. Minst rörelse hade den nordöstra entrén med en person som gick in och inga personer som lämnade minneslunden. Den vanligaste vägen var att gå in via nordvästra entrén och lämna via sydvästra entrén. Tre personer tog samma väg in som ut, samtliga vid nordvästra entrén.

Utav de sjutton personer som vistades i minneslunden stannade fem människor under en minut, medan tre människor stannade mellan en till fem minuter. Resten passerade utan att stanna.

### *Ljushöjdhållanden*

Större delen av området är solbelyst tack vare sina öppna ängsmarker. Den skuggigaste delen är trädhöjden norr om minneslunden, på grund av de stora träden. Det finns möjlighet att sitta i delvis skugga inuti minneslunden, utanför är det främst solbelysta sittplatser. Området i stort saknar elektrisk belysning, endast den större vägen söder om åsen är upplyst kvällstid. Minneslunden blir för mörk att vistas i efter skymning.

### *Miljö*

Hela området har en naturlig känsla med nästan enbart inhemsk vegetation och minimala skötselåtgärder. Större träd finns främst vid trädhöjden, men ett par träd i ängsfälten har möjlighet att växa till sig om de förblir orörda. Området har flera olika karaktärer, som tas upp i nulägesbeskrivningen. Den originella gestaltningen från 1920-talet är på många sätt intakt även om vissa ändringar skett under åren.

Inget känns malplacerat i området, den naturliga utformningen och floran gör att allt smälter samman väl. Två ytor känns dock som de har utvecklingspotential, främst trädhöjden och sydsidan av åsen. Trädhöjden består idag främst av sly och är inte tänkt att vistas på. Nederkanten av åsen är en blandning av högvuxet gräs, brännässlor och kortklippt gräs. Variationen skapar en ogräsliknande yta åt den annars ängskaraktäristiska åsen.

### *Tillgänglighet*

För människor med olika rörelsesvårigheter kan det vara viktigt att kunna köra fram med sin bil. Det finns parkeringsytor väster om kyrkogården och i nordväst, samt bilvägar inne på kyrkogården. Det finns en större väg en bit norr om åsen samt precis söder om åsen, med möjlighet att köra in med bil. De trappor som kantar minneslunden är mjukt utformade, det vill säga att lutningen är svag och trappstegen djupa. Trapppräcken är monterade invid varje trappa. För rullstolsburna är det endast den västra entrén som är fri från trappsteg. Dess lutning är mjuk nog för de flesta att själva kunna ta sig fram med rullstol till lunden. Gångvägarna består av slottsgrus och går bra att rulla på, om än inte lika smidigt som asfalt. Människor med



rörelsesvårigheter och rullstolsburna kan ha svårt att lägga blommor vid smyckningsplatsen eftersom den är i marknivå.

För de med synproblem är området relativt lättnavigerat. Det högväxta gräset skapar en visuell korridor åt de med svag syn, medan den klippta gräskanten längs grusvägarna låter dina andra sinnen berätta om du lämnar gångstråket. Trapporna mot minneslunden består utav gatsten och stenhällar, där hällarnas enformighet sticker ut från gatstenarna med dess färgskiftningar och fogar. Det är möjligt att kontrastmarkera trappstegen med vit färg eller insågad vit sten för att hjälpa de med olika orienteringssvårigheter ytterligare. Det finns trapppräcken som kan ledsaga en.

Alla områdets ytor har mer eller mindre lutning, vilket gör att vatten inte samlas lika lätt. Det bör därför inte vara större problem med isbildning. Alla ytor är dessutom av genomsläppliga markmaterial som gräs och grus, vilket ger en bättre vatteninfiltration (Boverket 2021).

### *Skötsel*

Området i stort är troligtvis lättskött. Det naturliga landskapet kräver inte mycket beskärning av buskar och träd. Ängsfälten klipps endast ett antal gånger per säsong och de kortklippta gräsremorna längs gångstråken tar åkgräsklipparen snabbt hand om. Det högväxta gräset längs åsens brantare sydsida kan vara problematisk om den klipps, då det kräver att skötselpersonalen går med handtrimmer.

Minneslunden har lite högre skötselkrav än resten av området. Bokhäckarna trimmas säkerligen minst en-två gånger per år. Gräsytan innanför lunden klipps kontinuerligt. Muren behöver tvättas för att behålla sin vita färg. Smyckningsplatsen och ljuslyktorna behöver ses över regelbundet för att ta upp vissna blommor och utbrunna ljus. En observation var att det saknades soptunnor vid eller i närheten av minneslunden, vilket kan medföra viss nedskräpning.

## 4. Skissframställande och gestaltning

*Detta kapitel berättar hur gestaltningsförslaget blivit till, från idé till färdiga illustrationer.*

### 4.1. Skissprocessen

#### *Översiktsplan*

Först av allt gjordes en översiktlig skiss för det avgränsade området. Flera idéer testades tills en skiss ansågs bra och verklighetsförankrad nog att genomföra praktiskt. Den valda skissen (se figur 18) blev inte speciellt detaljerad, i stället visar den vilka ytor som borde eller inte borde förändras. De ytor som ansågs ha störst utvecklingspotential var framför allt smyckningsplatsen, minneslunden och trädhöjden. För att inte riskera förminska den historiska anläggningens själ har jag valt att jobba med mindre förändringar som inte gör märkvärda ingrepp på landskapets utformning.



*Figur 18. skiss över området.*



Figur 19. skiss av den nya smyckningsplatsen.

### *Smyckningsplatsen*

Smyckningsplatsen skapar som tidigare nämnts problem och bör ses över. Det enklaste sättet att göra ytan mer tillgänglig är att höja den till en mer komfortabel nivå, så att det blir lättare att nå.

Efter en viss betänketid och inläsning stod ett par saker klart; större delen av minneslunden och framför allt dess centrala delar bör fortsätta ha fri himmel över sig enligt den ursprungliga ceremoniplatsens gestaltningsmål. Gräsyten bör inte ändras då det gäller griftefrid enligt 10 §, lagen om brott mot allmän ordning (SFS 1962:700), vilket innebär att större terrängändringar helst inte borde göras i närheten av praktiska skäl. Den vita muren och bokhäcken har ett högt kulturhistoriskt värde och ska förbli intakta.

Flera idéer tog form under arbetets gång och till sist valdes förslaget i figur 19. Den omgestaltade smyckningsplatsen består av en vattenspegel, upphöjd med granitblock som klarar påfrestningarna från vattnet. Granitblocken runt vattenlinjen är platta på ovansidan och djupa nog att ställa ett antal blommor och ljuslyktor på. Kanten närmast vattnet är sågad och har en viss lutning nedåt, med blomhållare likt de som finns runt dagens smyckningsplats. Granitblockens höjd på runt 60 cm är mer komfortabel för de med rörelsesvårigheter och kan användas av rullstolsburna utan problem. Vattnet roterar långsamt längs den cirkelformade utformningen i en ständig rörelse, kanske som en påminnelse om att även de svåraste stunderna i livet en dag kommer tillhöra det förflutna.

Som centralpunkt i smyckningsplatsen har ett mindre stenröse lagts i mitten av vattenspegeln. Stenarna är något att fästa blicken vid, en funktion som enligt Berglunds studier (1994) kan "*leda tankarna i rätt riktning*" för de som inte är vana att bara sitta stilla och tänka. Stenarna är symboliska då de motsvarar samma material som den ursprungliga katafalken, likt en kvarleva från forna tider. Inuti röset, osynligt för ögonen är en maskin som skapar en svag dimma runt stenarna och en bit längs vattenytan. Den omgivande dimman skapar en viss mystik. Den gör en varken glad eller ledsen, men kan förhoppningsvis inge ett visst lugn. Stenröset och dimman är tänkta att ge minneslunden en tydligare andlig tyngd, en viktig funktion som enligt Berglund särskiljer platsen från andra grönytor.

### *Minneslunden*

Östra kyrkogårdens minneslund var den första av sitt slag i hela Sverige och det finns därför starka belägg för att behålla dess ursprungliga utformning. Minneslunden idag är en tidskapsel och en historiskt värdefull anläggning som lockar människor intresserade av arkitektur. Med det sagt har utvecklingen av minneslundar rört sig sedan 60-talet. Även Östra kyrkogårdens minneslund har förändrats i takt med att nya krav och förhållningssätt accepteras, såsom markutjämningen för att tillgänglighetsanpassa lunden. Enligt Berglunds studier (1994) bör en minneslund ha ett samspel mellan ljus och mörker. Lunden idag är nästan enbart upplyst, eftersom anläggningen är helt öppen innanför murarna och det saknas högre vegetation på utsidan. Berglund skriver även att platsen måste inge en trygghet åt de besökande, det får inte kännas som att de vilande inte hör hemma i lunden. Det är högst individuellt vad som skapar dessa känslor, men för vissa kan till exempel en alltför formell yta kännas opersonlig och kall.

Även om det varierar från person till person vad som gör en minneslund bra, har jag valt att göra ett tillägg till den befintliga utformningen. För att få in skugga har jag valt att placera träd runt utsidan av bokhäcken. Sex pelarpopplar och en bergek planteras med jämna mellanrum för att behålla minneslundens tydliga geometri. En större öppning lämnas fri vid den nordöstra entrén för att behålla siktstråket från trädhöjden över åsen. Italiensk pelarpoppel, *Populus nigra 'Italica'*, valdes för dess upprätta habitus och smala bladverk som låter solens strålar passera. Pelarpoppeln för tankarna till antikens tempel längs medelhavet, vilket passar den befintliga anläggningens tema väl. Trädstammarna och grenverket förstärker den befintliga rumskänslan, även vintertid. Under sommaren prasslar löven i vinden och mildrar oljudet av trafik i bakgrunden. Träden ger ett dansande skuggspel över hela lunden, men lämnar himlavalvet fritt. Pelarpoppel är ett pionjärträd som kräver sol. Till skillnad från andra svartpopplar behöver den inte fullt så mycket vatten, dock krävs att grundvattnet inte är för lågt (Sjöman & Slagstedt 2015).

På grund av poppelns låga livslängd planteras även en bergek, *Quercus petraea*. Eken får tid på sig att växa medan poppeln levererar. När poppeln efter ringa 80–90 år börjat tyna bort kommer eken ha nått en storlek nog för att ha närvaro inuti minneslunden. Bergeken kommer förhoppningsvis kännas som att den alltid funnits där, när den emellanåt skänker skugga åt platsen. Den äldre eken ger en viss känsla av ro och bryter av mot det formella, utan att fysiskt

gå in över minneslunden. Bergeken är en solälskande art och väl lämpad att växa på den vindutsatta åsen, i jämförelse med den vanliga skogseken (Sjöman & Slagstedt 2015). Endast en ek planteras på grund av dess storlek. Flera fullvuxna ekar riskerar att skugga ut hela området totalt och ändrar kanske landskapsbilden för mycket.

De nya träden ger förutom skugga även en känsla av höjd åt platsen när de spirar mot himlen. De skapar också lummighet, något som Berglunds studier bedömer viktigt. Nya pelarträd kan planteras när pelarpoppeln gjort sitt, om de visar sig ha en positiv effekt på platsen.



Figur 20. Skiss av minnesväggen.

### *minnesväggen*

En idé som bollats runt är att hitta en metod att interagera sociala medier och teknik med området. Sociala medier handlar främst om att dela med sig av sina tankar och åsikter, så hur kan vi använda dem till att förbättra kyrkogården? En tanke var att låta människor digitalt få skriva av sig sina minnen, känslor och kanske kortare historier eller dikter. Att få uttrycka sig kan vara en stor hjälp i sorgearbetet för många sörjande. Det kan också vara ett sätt att berätta för ens vän, älskade eller liknande att de är saknade. Möjligheten att göra det digitalt ger också ett sätt för de som kanske är bundna till hemmet, flyttat i väg eller på annat sätt inte kan närvara i minneslunden fysiskt chansen att delta.

Idén utvecklades till ett skissförslag, med tanken att det som skrivs måste bli en del av kyrkogården. Något som upplevs. I detta syfte har en minnesvägg skapats. Minnesväggen som kan ses i figur 20 är en 3 meter bred och 1,8 meter hög vitmålad betongvägg av samma anda som muren runt minneslunden. Väggen placeras i gräsfältet ovanför åsen, sydost om minneslunden. En spotlight/projektor placeras så att den text som delas digitalt kan visas upp mot väggen. Väggen är riktad mot gångstråket och syns en bra bit bort vid skymning. Ett par sittbänkar placeras i närheten med friväxande buskar som skiljer platsen från grusgången. Platsen blir som ytterligare ett rum i förlängning till minneslunden, där du kan sitta ensam i tystnad. Flera minnesväggar kan placeras runt i kyrkogården, exempelvis nära en större upplyst väg som folk använder även efter solen gått ned.

För att inte diskriminera eller provocera skapas en del förhållningsregler för de skrivande och texterna modereras innan de kan bli uppvisade på minnesväggen. Det ska även vara möjligt att inte dela sin nedskrivna text med andra om så önskas.



Figur 21. Skiss över en ny sittplats ovanför trädhöjden.

### *Skogshöjden*

Den trädklädda höjden är idag så gott som övergiven. Det är inte tänkt att besökande ska vistas på platsen och även om de ville besegras de snabbt av en ogenomtränglig snårskog på toppen. Det känns tråkigt att låta en höjdpunkt omgiven av stora träd gå onyttjad. Med de tankarna planerades ett förslag för platsen som låter en bestiga kullen och se ut över omgivningen.

Efter att besökt platsen blev det klart att vyn inte är en panoramautsikt över kyrkogården, större delen av västsidan blockeras av de större träden. Det går dock att få en vacker utsikt över minneslunden och åsen om slyet klipps ned. Med detta i åtanke bestämdes att höjden skulle bli som en förlängning av minneslunden. För de som vill besöka minneslunden men har svårt för dess stora öppna yta, kan den lite mindre platsen ovanpå kullen nu vara ett alternativ. Det går även att se lite av minneslundens centralpunkt från höjden. Berglund (1994) kommenterade följande angående placeringen av minneslundar: *“Ett högt läge förstärker känslan av rymd, och av möjlig kontakt med en högre makt, som man oftare förknippar med himlen än med marken”*.

Trädhöjden är enligt det nya förslaget i figur 21 en meditativ plats med en sittbänk för vila och sorgbearbetning. Endast en sittbänk finns på platsen, då det enligt Berglunds studier (1994) framkommer att besökande ogärna sörjer i samma rum, det anses bättre att placera få sittytor och i stället ha flera totala rum. Höjdens karaktär kommer vara naturlig, då vissa av de nuvarande växterna får vara kvar. Berglund beskriver naturen som en bra utgångspunkt för minneslundar. Träd och buskar som ekar, lönnar, hagtorn med mera sparas där de inte är i vägen, blockerar utsikten eller kastar för tunga skuggor. I bakkant av sittplatsen mot de större träden planteras ett fältskikt av perenner som smälter in i miljön. Eventuellt kan en friväxande häck planteras bakom för att förstärka rumskänslan ytterligare.

Framför bänken är ett grusstråk med ängsgräs som löper från sidan av kullen. Ängsgräset närmast grusstråket hålls kortklippt likt övriga ytor på kyrkogården. Grusstråket är kopplat till en ny stentrappa i enkel och naturlig design, med medföljande räcke. Trappan är vid den sydöstra delen av kullen i nära anslutning till gångstråket under. Det blir svårt att få trappan tillgänglighetsanpassad, därför finns också en snällare väg upp. Grusgången vid bänken går även åt det andra hållet, ned för den mjukare delen av höjden. Gången följer en naturlig höjdrygg med svagare lutning och ansluter till den större grusvägen i väst. Eftersom de flesta besökande tar sig till minneslunden från väst är det positivt med en väg för alla. Det är möjligt att skapa plana viloytor längs vägen så att de med rullstol också kan ta sig upp. Förhoppningsvis krävs ingen större terrängmodulering, men vidare utredning behövs för att vara säker.

### *Övrigt*

Det finns säkert flera ytor som kan utvecklas, men på grund av tidsbrist lades mer energi på ovannämnda förslag. Det kan dock nämnas att flera idéer har uppkommit under arbetets gång, även om de inte finns med i slutgestaltningen. Ett av förslagen var att gestalta en ny smitväg mellan det större gångstråket i väst och promenadstråket ovanför åsen, söder om minneslunden. Förbindelsen är den mest använda för de som tar sig genom minneslunden. I ett försök att minska trafiken inne i lunden kan en ny väg skapas, kanske även tillgänglighetsanpassas. Det finns en liten grusgång på utsidan av bokhäcken men den används sällan, troligtvis för den är för nära minneslundens entréer och något oinspirerad.

En annan idé var att installera mängder av små lampor på undersidan av den nya bergekens krona, när den vuxit till sig. Lamporna skulle blinka i oregelbunden takt var för sig med en mjuk övergång. Ljuset är varmt gult och lyser inte upp marken under, det syns endast när de faller en i blicken. Lamporna skulle vara kopplade till minnesväggens digitala nätverk. När ett nytt meddelande skrivits digitalt lyser en av lamporna starkare under en längre period, för att symbolisera att du blivit hörd.

En idé som dök upp mot slutet var att placera en större sten i mitten av vattenspegeln och med hjälp av spotlights visa text mot stenen, i likhet med minnesväggen. Dessvärre räckte inte tiden till att praktiskt få det att fungera på ett snyggt sätt.

I övrigt kunde sydsidan av åsen förvandlas till en genomgående ängsmark, i stället för dagens blandning av brännässlor, högt och kortklippta gräs. Ovansidan av åsen kunde gjorts om till en blomsteräng likt förr, med ett större inslag av exempelvis prästkragar eller baldersbrå. Ljushållarna inne i minneslunden kunde bytts ut mot nya som passar det övergripande temat bättre. I vård- och underhållsplanen (Bille, Andréasson & Alvaker 2015) ges förslag om nya ljushållare i ärggrönt eller vitputs, enkelt gjorda utan detaljer. Förslaget är i anda med Lewerentz strävan efter enkelhet (Sveriges radio 2010) och således värt att fundera på.



## 4.2. Gestaltningsförslag



Figur 22. Illustrationsplan för arbetsområdet.

Illustrationsplanen i figur 22 visar den nya övergripande gestaltningen av arbetsområdet. Två nya sittytter har skapats i närheten av minneslunden för att möjliggöra för besökande att sitta avskilt. Den ena sittytan är belägen ovanför trädhöjden med utsikt över åsen. Sittytan erbjuder besökande ett mindre rum än minneslunden med en mindre formell atmosfär och längre siktstråk. Den andra nygestaltade sittytan är placerad sydväst om minneslunden ovanför åsen, i närheten av den nya minnesväggen.

Två mindre träd har tagits bort längs grusgången sydväst om lunden, i stället planteras en bergek med tanken att ge lummighet och skugga åt lunden. Även Sex pelarpopplar går runt minneslunden för att skapa intressanta skuggspel längs marken och ge en känsla av höjd åt platsen. Nya soptunnor har monterats runt området för att minska nedskräpningen på platsen. Trapporna har kontrastmarkerats med insågad vit sten för att synas bättre.



*Figur 23. illustration av den omgestaltade trädhöjden, sedd från minneslunden.*



*Figur 24. Illustration av den nya sittplatsen vid trädhöjden.*





*Figur 25. Illustrerad vy från den nya sittplatsen vid trädhöjden. Inte med på bilden: den nya smykningsplatsen, borttagandet av de två små träden höger om eken, samt den nya minnesväggen.*

Figur 23 och 24 visar den nya sittplatsen ovanför trädhöjden. Området har rensats på nästan allt sly, med enstaka växter som sparas. Ängsgräs täcker den solbelysta delen och smälter ihop med ängen nedanför kullen. De stora träden i bakgrunden får stå kvar och ge volym åt platsen. Bakom sittbänken är en plantering av myskmadra och snöbär som skärmar av sittplatsen från det vilda något. Ett gångstråk i grus tar en ned till områdets mest trafikerade gångväg i väst, eller till en trappa kopplad till gångvägen i öst.

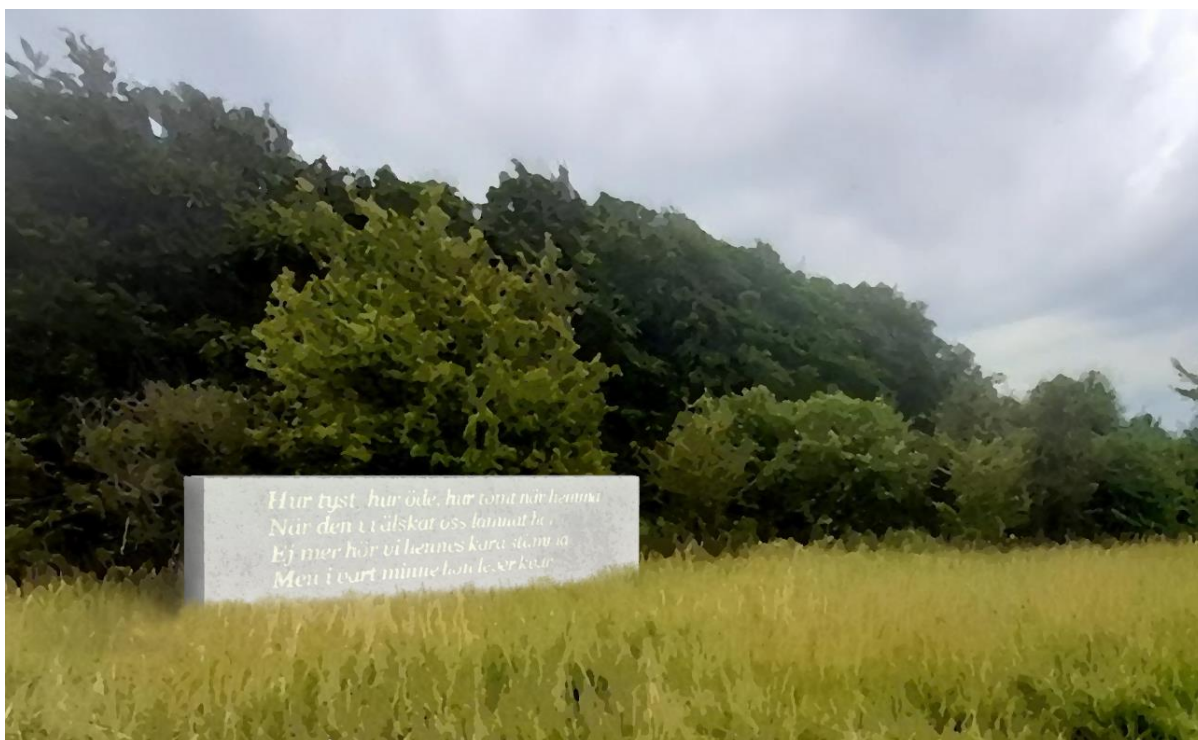
Figur 25 visar vyn från den nya sittplatsen. Utsikten från höjden är ett komplement till minneslundens annars skålförmade design. De nya träden är placerade för att inte blockera utsikten över åsen, i stället ramar de in den något. Träden bidrar med skugga och lummighet till hela området, samtidigt som de passar in i den befintliga miljön. Inga träd skymmer minneslundens öppna himlavalv, men de bildar en grönskande pelarsal likt antikens tempelbyggnader.



*Figur 26. Illustration av den nya smyckningsplatsen.*

Figur 26 visar den nya smyckningsplatsen i minneslundens centrum. Smyckningsplatsen består av en upphöjd stenmur som följer den befintliga vattenspegeln. Innanför muren är vatten som cirkulerar långsamt, i en klocklik rörelse. I mitten är en samling stenar placerade likt ett stenröse, som höjer sig ur vattnet. Inifrån stensamlingen smyger en långsam dimma ut ur håligheterna och lägger sig över vattenytan som ett täcke.

Smyckningsplatsen är nu på en bekvämare höjd för såväl stående som rullstolsburna att nyttja. Den nya upphöjningen och stenröset gör det enklare att se platsen från sittbänkarna och stilla tankarna. platsen får en större närvaro i lunden, utan att blockera vyn mellan de olika entréerna.



Figur 27. Illustration av den nya minnesväggen.

Figur 27 visar den nya minnesväggen som står sydost om minneslunden. Ett par sittbänkar nära promenadstråket låter en sitta avskilt, inramad av friväxande buskar med en vy likt illustrationen. Grusvägen intill är ett populärt promenadstråk, vilket innebär att även förbipasserande kan se väggen på håll. Väggen är en vitputsad mur placerad framför den lilla trädraden ovanför åsen. En projektor lyser mot väggen och visar de texter som besökande skickar in digitalt, enligt förklaringen i skissdelen. Texten ändras i ett långsamt tempo för att de som sitter ned ska kunna kontempera i lugn och ro.

### 4.3. Sammanfattning av gestaltningen

Över lag är området fortfarande sig likt på de flesta sätt. Ingen stor ändring av terrängen sker och landskapet är fortsatt i fokus. Den mest visuella förändringen är de nyplanterade träd som står runt minneslunden. Poppeln växer snabbt och kan bli upp mot 20–30 meter hög i bästa fall (Sjöman & Slagstedt 2015), vilket innebär att den lär synas även på håll. De smälter dock in i lundens inneboende tema och blockerar inte de siktstråk som är så betydande för kyrkogården. Den ek som sakta tar plats vid åsen kommer likaså inte vara i vägen, endast erbjuda skugga och prakt. Trädhöjdens nya utformning blir inte synlig förrän du står på höjden själv.

Gestaltungsförslaget fick sitt namn 'Med blicken framåt' av flera anledningar; dels för att platsen tar ett steg mot framtiden, dels för områdets siktlinjer som låter blicken vandra. Men kanske viktigast av allt är namnet en påminnelse om att bättre dagar väntar där framme.

## 5. Diskussion

Det här arbetet gjordes efter att tankesmedjan Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund utlyst en designtävling för SLU-studenter inom landskapsarkitekturprogrammen. Det som efterfrågades var en omgestaltning av en minnesplats vid Östra kyrkogården i Malmö. Tanken var att utveckla platsen med idéer som uppfyller dagens krav för tillgänglighet och skötselbehov, samt leta efter metoder att förbättra området genom digital teknik eller sociala medier. Utmaningen låg i att Östra kyrkogården är en anläggning med stort kulturhistoriskt- och arkitektoniskt värde. En strävan finns om att bevara den ursprungliga gestaltarens vision av kyrkogården, då den lockar besökare från runt om i hela världen (Sveriges radio 2010).

### 5.1. Metoddiskussion

Det har varit av stor vikt med litteraturstudier i detta arbete. Att få en tydligare inblick i arkitekten Sigurd Lewerentz idéer om hur landskapet ska formas och hans synsätt på detaljer, helhetsverkan med mera har format mitt sätt att tänka genom hela gestaltungsprocessen. Den vård- och underhållsplan som tillhandahållits av Östra kyrkogården har varit till stor hjälp både när det gäller att hitta information om Lewerentz och Östra kyrkogårdens historia. Även Inger Berglunds (1994) studier om minneslundar har varit en ovärderlig hjälp inför de gjorda platsbesöken och för egna observationer.

Det framkom under litteraturstudien och platsbesöken att det finns ytor i arbetsområdet som inte lever upp till den moderna minneslundens alla aspekter. Lundens största problem är att den är helt öppen, vilket kan få platsen att kännas ödslig för besökaren. Den känns på vissa sätt mer som en plats att besöka, snarare än en viloplats åt de döda. Denna känsla förstärks av det faktum att lunden används lika mycket som ett promenadstråk som det gör ett rum för sorgbearbetning. Sörjande kan få svårt att uttrycka sina känslor i en miljö som inte erbjuder någon avskild yta. Eftersom anläggningen är ikonisk bör den inte ändras i för stor utsträckning, därför har alternativa lösningar skapats i stället, som den nya trädhöjden. Gestaltungsförslaget åtgärdar förhoppningsvis den befintliga minneslundens nackdelar, utan att ändra anläggningen i stort.

Gestaltungsarbetet har varit en levande process med många idéer som behövs skrotas eller revideras under tidens gång. Det är en utmaning att gestalta ytor som hyser så stor respekt. En känsla av att vartenda litet streck som ritas måste godkännas av Lewerentz själv. Det är för mig oklart om mitt gestaltungsförslag är i Östra kyrkogårdens anda riktigt, eller om det ses som ett övertramp på en historisk anläggning gjord utav en av Sveriges viktigaste arkitekter genom tiderna. Det får kunnigare personer än mig förtälja, kanske varierar svaren även där från en person till en annan. Oavsett så har det varit en intressant och lärorik upplevelse att omgestalta en såpass betydelsefull plats som Östra kyrkogården.



## 5.2. Slutsats

Som avslut på detta arbete vill jag säga att jag tror det är fullt möjligt att omgestalta även historiskt viktiga platser. Genom att fördjupa sig i ämnen som områdets historia och arkitektoniska uttryck, kan gestaltningen ske i samklang mellan gammalt och nytt. Nya lösningar som anpassar området efter dagens standarder kan formas i den befintliga platsens anda, om rätt kunskap om platsen finns. Det kräver kanske större tålamod och längre studier än din ordinarie ritning, men i slutänden kommer något bättre av det. I ett riktigt projekt är det bra att ha en kontaktperson som besitter visdom om den valda platsen.

Jag tror också att införandet av digital teknik och sociala medier i kyrkogårdsmiljön är ett faktum. För varje ny generation ökar användandet och dess möjligheter är för den nytänkande att hitta.

## 6. Källförteckning

### Tryckt litteratur

Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbum förlag.

Ehrensverd, C.A & Bergh, G (red). (1923). *Skrifter I*. Stockholm: Albert Bonniers förlag. Tillgänglig: <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Ehrens%C3%A4rdCA/titlar/Skrifter1/sida/349/faksimil> [2021-06-24]

Johansson, Bengt O.H. (1996). *Tallum : Gunnar Asplunds & Sigurd Lewerentz skogskyrkogård i Stockholm*. Stockholm: Byggeförlaget.

Sjöman, H. & Slagstedt, J. (2015). *Stadsträddlexikon*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Sörensen, A-B. & Wembling, M. (2008). *Minnenas trädgård- om kyrkogårdens form och växter*. Höganäs: Edition Andersson AB

### Elektroniska källor

Bille, J.K. Andréasson, A. & Alvaker, K. (2015). *Östra kyrkogården i Malmö : Kulturhistorisk inventering och bedömning*. Tillgänglig: <https://www.dropbox.com/s/b9vd310kzy4xp8x/2015-06%20V%C3%A5rd-%20och%20underh%C3%A5llsplan%20%C3%96stra%20kyrkog%C3%A5rden.pdf?dl=0> [2021-06-14]

Boverket (2021). *Fördröjning och minskning av dagvatten*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/verktyg/rakna/dagvattenhantering/> [hämtad 2021-07-20]

Malmö kyrkogårdsförvaltning (2020). *Fråga 1*. Tillgänglig: [https://www.movium.slu.se/sites/default/files/course/14790/files/documentation/fraga\\_och\\_svar\\_2020-11-24.pdf](https://www.movium.slu.se/sites/default/files/course/14790/files/documentation/fraga_och_svar_2020-11-24.pdf) [hämtad 2021-06-07]

Malmö kyrkogårdsförvaltning (2021). *Designävling 2020-2021 – Frågor från studenter*. Tillgänglig: [https://www.movium.slu.se/sites/default/files/course/14790/files/documentation/fragor\\_och\\_svar-tavling\\_2021-02-02.pdf](https://www.movium.slu.se/sites/default/files/course/14790/files/documentation/fragor_och_svar-tavling_2021-02-02.pdf) [hämtad 2021-06-07]

Malmö stad (2019). *Östra kyrkogården*. Tillgänglig: <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Arkitektur-och-kulturarv/Arkitekturguide-till-Malmo--/1900---talet/-Ostra-Kyrkogarden.html> [hämtad 2021-08-04]

Sandell, A. (2010). *Gröna Fakta : Kyrkogården – plats för de döda, kraft åt de levande*. [Faktablad]. Alnarp: Movium/SLU. nr 3 2010. Tillgänglig: <https://www.movium.slu.se/system/files/news/7542/files/fakta2010-3.pdf> [hämtad 2021-08-13]

Movium (2021). *Framtidens minnesplats – Östra kyrkogården i Malmö*. Tillgänglig: <https://www.movium.slu.se/framtidens-minnesplats-ostra-kyrkogarden-i-malmo> [hämtad 2021-06-07]



- Nordlander, M. (2018). *Plundrad skulptur togs ner av kyrkan – "Känns otacksamt"*. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/d-2> [hämtad 2021-07-20]
- SCB (2015). *Urbanisering – från land till stad*. Statistiska centralbyrån. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/> [hämtad 2021-08-05]
- SCB (2021). *Befolkningsutveckling – födda, döda, in- och utvandring samt giftermål och skilsmässor 1749–2020*. Statistiska centralbyrån. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--riket/befolkningsutveckling-fodda-doda-in--och-utvandring-gifta-skilda/> [hämtad 2021-08-05]
- SFS 1962:700. *Om brott mot allmän ordning*. Justitiedepartementet L5. Tillgänglig: [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700\\_sfs-1962-700](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700) [2021-08-05]
- Svenska kyrkan. (2019). *Från reformationen till idag i Sverige : En kort överblick om vad som hände i Sverige*. Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/reformationsaret/fran-reformationen-till-idag> [hämtad 2021-08-03]
- Svenska kyrkan. (2021). *Kyrkogårdens historia – från gravkullar till minneslundar*. Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkogardens-historia---fran-gravkullar-till-minneslundar> [hämtad 2021-08-03]

## Inspelade källor

- Ekot/P3 nyheter. (2011). *Askgravplatser börjar ersätta minneslundar*. [Radioprogram]. Sveriges radio, P3 30 oktober. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/artikel/4772396> [hämtad 2021-07-20]
- Klassikern. (2013). *Blomsterkiosken av Sigurd Lewerentz – brutal betong i Malmö*. [Radioprogram]. Sveriges radio, P1 16 augusti. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/avsnitt/231179> [hämtad 2021-07-20]
- Kulturradion: K1/K2. (2010). *Sigurd Lewerentz - på jakt efter enkelhet*. [Radioprogram]. Sveriges radio, P1 1 april. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/avsnitt/73130> [hämtad 2021-07-20]

## figurer

- Figur 1: Nyberg, B. (1965). *Sigurd Lewerentz (vänster) på byggarbetsplatsen för Petrikyrkan ca 1963*. [Fotografi]. Tillgänglig: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sigurd\\_Lewerentz\\_1963.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sigurd_Lewerentz_1963.jpg) [hämtad 2021-08-07]
- Figur 2: Östra kyrkogården i Malmö. *Tidig bild på Östras minneslund dåvarande ceremoniplats 1*. [Fotografi].
- Figur 3: Östra kyrkogården i Malmö. *A16*. [Fotografi].

Figur 4: Lantmäteriet (2020). *Malmö, Östra kyrkogården. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. Tillgänglig:

<https://minkarta.lantmateriet.se/?e=376932.60000000003&n=6162744.100000001&z=12&profile=flygbild&background=2&boundaries=false> [hämtad 2021-08-02]. Illustrering på bild: Simon Ljungström (2021)

Infälld bild: Lantmäteriet (2020). *Malmö. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Karta [Kartografiskt material].

Tillgänglig:

<https://minkarta.lantmateriet.se/?e=375084.80000000005&n=6162830.4&z=8&profile=karta&background=1&boundaries=false> [hämtad 2021-08-02]. Illustrering på bild: Simon Ljungström (2021)

Figur 5: Lantmäteriet (2020). *Malmö, Östra kyrkogården. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. Tillgänglig:

<https://minkarta.lantmateriet.se/?e=376932.60000000003&n=6162744.100000001&z=12&profile=flygbild&background=2&boundaries=false> [hämtad 2021-08-02]. Illustrering på bild: Simon Ljungström (2021)

Figur 6: Lantmäteriet (2020). *Malmö, Östra kyrkogården. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. Tillgänglig:

<https://minkarta.lantmateriet.se/?e=376932.60000000003&n=6162744.100000001&z=12&profile=flygbild&background=2&boundaries=false> [hämtad 2021-08-02]. Illustrering på bild: Simon Ljungström (2021)

Figur 7: Lantmäteriet (2020). *Malmö, Östra kyrkogården. SWEREF 99 TM, RH 2000*. Flygbild [Kartografiskt material]. Tillgänglig:

<https://minkarta.lantmateriet.se/?e=376932.60000000003&n=6162744.100000001&z=12&profile=flygbild&background=2&boundaries=false> [hämtad 2021-08-02]. Illustrering på bild: Simon Ljungström (2021)

Övriga figurer och fotografier i arbetet är gjorda och/eller tagna av Simon Ljungström (2021).

# Frågeformulär

## Östra kyrkogården - besök 1

Genomförd: 2021-07-06

Klockslag: 15:30 - 18:00

Väder: Soligt-mulet, regn precis vid avslut

---

Detta formulär har skapats för att enkelt kunna checka av olika frågor rörande Östra kyrkogården och det specifika arbetsområdet (minneslunden med angränsande ytor). Formuläret är uppdelat i två delar; den första med frågor som rör ytorna runt minneslunden, den andra med frågor direkt relaterade till minneslunden. Frågorna är indelade efter lämplig kategori och besvaras antingen via en kryssruta och/eller fritext.

Det förekommer frågor i formuläret som inte går att besvara objektivt, antingen på grund av dess personliga natur, eller för att frågan kräver ett mer teoretiskt tillvägagångssätt. Dessa frågor har markerats med **Blått** och befinner sig längst ned i varje kategori för att tydliggöra att det är författarens personliga åsikter och ställningstaganden.

---

## 1. Området utanför minneslunden

---

### *Ljusförhållanden*

*Finns det möjlighet att sitta i både sol och skugga?*

<input checked="" type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
--	------------------------------

*Finns det belysning på platsen?*

<input type="checkbox"/> Ja	<input checked="" type="checkbox"/> Nej
-----------------------------	---

-Knappt, endast vid bilvägen längs åsen.

*Hur är uppdelningen mellan sol/skugga för området?*

-Norra delen (mestadels kvarter 25) har större träd som skuggar området. Det är även stora bokar längs kanterna av kyrkogården som skuggar. Den södra delen är mestadels öppen mark och därför soligare.

*Vilka ytor är mest skuggade?*

-Kvarter 25, mellan minneslunden och naturgravstenarna.

*Vad är det som skuggar?*

-Stora träd och buskar. Upplevs som större då de står på en höjd.

*Finns det ytor som upplevs som undanskymda/obehagligt mörka?*

-Nej

*Finns det ytor som upplevs som för solbelysta?*

-Nja, den solbelysta ängsmarken passar i full sol, såvida den behåller sin karaktär. Det ska dock sägas att det är väldigt lite skugga i minneslunden och söderut längs åsen.

*Hur upplevs platsen vid kvällstid eller under mörkare årstider? Svara utifrån ett ljus/mörkerperspektiv:*

-Det blir för mörkt att visat där efter solen gått ner. Det finns gatlyktor längs bilvägen som följer åsen, men de står med en bits avstånd ifrån varandra.

## Miljö

*Vad för växter finns på området?*

-Mycket inhemskt material, tex hagtorn, bok, ros, ek, hassel, lind, med mera.

*Finns det större träd på området?*

Ja	Nej
----	-----

*Hur upplevs området över lag? Finns det olika karaktärsdrag? Rum?*

-Norr: skogsdunge med naturgravstenar längs kanten, lummigt.

-söder: gångväg ovanpå åsen längs kyrkogården, öppen yta med ängsgräs.

-öst: Bilväg som delar kyrkogården, följer åsens nederkant.

-väst: lågväxta gräsytor, vägar som tar en till gravarna. -Över lag: mycket naturlig miljö.

*Upplevs det svårt att navigera sig till minneslunden?*

-Från den norra kyrkogårdsentrén är det inte uppenbart att det finns en väg in till minneslunden. Men från bilvägen i öst och gångvägen i väst är det relativt tydligt när du ser bokhäcken. Finns även info-tavlor runt om kyrkogården.

*Har området idag tydliga drag från dess ursprungliga utformning?*

-Ja

*Har området någon/några symboler som fångar uppmärksamheten? I så fall, vilka?*

-Naturgravstenar, speciella byggnader/arkitekturen.

*Är det något som känns felplicerat/inte passar i miljön?*

-Nej

*Hur upplevs området kvällstid?*

-Mörkt. Finns inte mycket belysning. Känns förmodligen tryggare att gå i de mer öppna stråken vid skymning.

*Hur upplevs området vid olika årstider?*

-Lökväxter i norr på våren. Finns inte mycket vintergrönt, däremot en del större träd som ger struktur. De öppna ytorna känns nog kala vintertid, men kanske blir bättre utsikt från åsen?

*Finns det någon yta som upplevs som mindre intressant?*

-Det finns utvecklingspotential för trädhöjden, kanske går den att nyttja bättre. Sydsidan av åsen känns lite tråkig, brännässlorna tar i väg en del av ängstemat.

## *Tillgänglighet*

*Finns det parkering i närheten? I så fall, vart?*

-I västra utkanten och i norra delen, vid byggnaderna. Finns även möjlighet att köra in på området

*Hur upplevs vägunderlaget av de som sitter i rullstol?*

-Det består av antingen stenmjöl eller asfalt. Asfalten är bra, stenmjölet är hårt packat nog att troligtvis fungera ok.

*Är det tillräcklig lutning över området för att motverka isbildning vintertid?*

-Verkar ok

## *Skötsel*

*Är området svårt/lättskött?*

Lättskött
Mittemellan
Svårskött

*Vad gör området svårt/lättskött?*

-Mycket yta består av uppvuxet gräs/ängsblommor, där endast kanterna klipps för att skapa en prydlig ram. Ängsgräs har generellt låga skötselkrav över året. Det är möjligt att köra åkgräsklippare vid alla ytor bortsett från ytterperiferin av minneslunden och vid naturgravstenarna vid skogsdungen. Skogsdungen behöver kanske rensas emellanåt på sly.

*Finns det ytor som kräver större skötsel? Om svaret är ja, finns det belägg för det?*

-Inga ytor ser ut att kräva någon större skötsel.

## 2. Området innanför minneslunden

---

### *Rörelsemönster*

*Hur tar sig besökande till minneslunden?*

Skriv antal:

Norra ingången	1
Östra ingången	2
Södra ingången	2
Västra ingången	6

*Tar besökande samma väg ut ur minneslunden som de anlände från?*

Skriv antal:

Ja	2
Nej	9

*Hur länge stannar besökande vid minneslunden?*

Skriv antal:

stannade inte	6
0-1 minuter	3
1-5 minuter	2
5-10 minuter	-
10+ minuter	-

*Hur stor andel procent av besökande passerar genom minneslunden utan att stanna?*

0-20%	20-40%	40-60%	60-80%	80-100%
-------	--------	--------	--------	---------

Total antal besökande: 11

## Ljusförhållanden

*Finns det möjlighet att sitta i både sol och skugga?*

<input checked="" type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
--	------------------------------

*Finns det belysning på platsen?*

<input type="checkbox"/> Ja	<input checked="" type="checkbox"/> Nej
-----------------------------	---

*Hur upplevs minneslunden vid kvällstid eller under mörkare årstider? Svara utifrån ett ljus/mörkerperspektiv:*

-Det blir mycket mörkt efter solen gått ned. Förmodligen är det ingen rörelse här alls efter solnedgång.

## Miljö

*Finns det sikt över omgivande landskap/resten av kyrkogården från minneslunden?*

<input type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
-----------------------------	------------------------------

-Till viss del, från bänkarna ser man lite av utsidan mellan motsatta entréer.

*Finns det möjlighet att sitta ensam i minneslunden om det är ens önskan?*

<input checked="" type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
--	------------------------------

-Sanning med modifikation, alla i minneslunden kan se dig tydligt tack vare dess öppenhet och flera promenerar genom området.

*Vad för växter finns i minneslunden?*

-Väldigt spartanskt, endast häckar av bok och den kortklippta gräsmattan utgör växtligheten.

*Har minneslunden någon/några symboler som fångar uppmärksamheten? I så fall, vilka?*

-Ja, flera. Cirkelformen är symbolisk. Det stilla vattnet i smyckningsytan är en central punkt i minneslunden. Konstverket när det är på plats drar säkerligen ögonen till sig. Hela platsen känns symbolisk.

*Upplevs minneslunden som att den sköts på ett vördnadsfullt sätt?*

<input checked="" type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
--	------------------------------



## *Forts. Miljö*

*Upplevs minneslunden som en trygg miljö? (att visa sina känslor i tex)*

<input checked="" type="checkbox"/> Ja	<input type="checkbox"/> Nej
--	------------------------------

- Du är avskärmd från den övriga kyrkogården och ytan är stor nog att skapa en trygg miljö där man inte känner trängsel trots öppenheten. Men, det finns inte möjlighet att sitta helt avskilt. I stället delar alla besökande samma rum, inklusive promenerande, vilket kanske kan upplevas jobbigt för vissa.

*Upplevs minneslunden som en lugn miljö, fri från oljud och störande moment?*

<input type="checkbox"/> Ja	<input checked="" type="checkbox"/> Nej
-----------------------------	---

-Nja, mycket trafik från öster om kyrkogården. Försvinner snabbt från ens tankar dock.

*Hur upplevs marken i minneslunden? (Sol/skugga, mjukt/hårt gräs, helgad/oträddbar etc)*

-Den är i stor del solbelyst. Tydliga gångar av grus berättar att det är här du går, men den klippta gräsmattan ser inte strikt förbjuden ut att vistas på heller. Gräset är kortklippt lik en bruksgräsmatta med liknande gräsarter. Däremot påminns en lätt om att det är en minneslund och undviker därför att vistas på gräset av respekt för de döda och deras anhöriga. Stenhällar ramar in gräset i olika cirklar, var tidigare trappsteg i etapper.

*Hur upplevs minneslunden kvällstid?*

-För mörk att vistas på vid mörker, blir otryggt. Dock är det bar himmel över, så det går att vistas där länge på eftermiddag/kväll molnfria dagar. Belysning kan göra platsen mer tillgänglig efter skymning, men riskerar att dra till sig fel folk.

*Hur upplevs minneslunden vid olika årstider?*

-Själva gräsytan känns likadan alla delar av året troligtvis, säkert fint med orörd snö också. Vintertid fylls smykningsplatsen med granris, vilket ger den funktion året runt. Bokhäcken och muren är en konstant året runt, eftersom de behåller sin form. Bokarna tappar inte blad, vilket gör häcken mer beständig. Fint vid bladutspring på våren. Platsen är troligtvis bäst sommartid.

*Hur upplevs minneslunden känslomässigt? (tex betungande, dyster, upplyftande, meditativ, formell, informell etc)*

-Formell, lugn, något dyster men rogivande när solen lyser och svalorna flyger ovanför i himlen. Från bänkarna i syd känns det som du sitter i en skogsglänta när du ser de stora träden i bakgrunden.

*Finns det någon 'andlighet' eller mystik som vittnar om att det är en minneslund/kyrkogård?*

-Ja, den arkitektoniska utformningen gör platsen speciell. Möjligtvis kan mittpunkten/smykningsplatsen utvecklas, då det är dit ögonen dras.

## Tillgänglighet

### *Hur är möjligheterna för de med rörelsehinder att ta sig till minneslunden?*

-Det är trappor vid alla ingångar förutom nordväst, dock är de bekväma och har ledhållare.  
Rullstolsburna kan ta sig in via västra ingången som är utjämnad.  
Finns sittbänk strax utanför västra ingången.

### *Hur är möjligheterna för de med synfel att ta sig till minneslunden?*

-Trappstegen är av stenhällar, vilket skapar kontrast mot smågatstenen som utgör plattmark mellan trappstegen. Saknas riktiga kontrastmarkeringar dock.

### *Hur funkar det för en besökande med rörelsehinder att nyttja smyckningsplatsen?*

-Smyckningsytan är i markhöjd längs med vattnet, vilket gör att du behöver böja dig ned/huka dig för att placera din blomma. Kan upplevas jobbigt för de med ryggproblem tex.

## Skötsel

### *Är området svårt/lättskött?*

Lättskött
Mitttemellan
Svårskött

### *Vad gör området svårt/lättskött?*

-Gräsytan är lättskött, då en åkgräsklippare bör kunna ta sig in via västra ingången. Bokhäcken är lite mer skötsel, då den behöver klippas 1–2 gånger per år troligtvis för att se prydlig ut. Den vita muren behöver rengöras emellanåt för att inte se smutsig/bli täck med alger. Smyckningsplatsen och ljuslyktorna behöver kontinuerlig skötsel.  
Jag såg ingen soptunna i närheten, vilket kan leda till nedskräpning i högre grad.

### *Hur fungerar skötsel av smyckningsplats avsedd för ljus, snittblommor med mera?*

-Skötselansvarig behöver böja sig ned för att ta upp snittblommor vid vattnet. Blommorna är placerade runt hela vattenspegeln. Ljushållarna behöver tömmas på gamla utbrunna ljus och rengöras vid behov.

# Frågeformulär

## Östra kyrkogården - besök 2

Genomförd: 2021-07-14

Klockslag: 10:00 - 13:00

Väder: Soligt-mulet

---

Detta formulär har skapats för att enkelt kunna checka av olika frågor rörande Östra kyrkogården och det specifika arbetsområdet (minneslunden med angränsande ytor). Formuläret är uppdelat i två delar; den första med frågor som rör ytorna runt minneslunden, den andra med frågor direkt relaterade till minneslunden. Frågorna är indelade efter lämplig kategori och besvaras antingen via en kryssruta och/eller fritext.

Det förekommer frågor i formuläret som inte går att besvara objektivt, antingen på grund av dess personliga natur, eller för att frågan kräver ett mer teoretiskt tillvägagångssätt. Dessa frågor har markerats med **Blått** och befinner sig längst ned i varje kategori för att tydliggöra att det är författarens personliga åsikter och ställningstaganden.

---

## 2. Området innanför minneslunden

---

### *Rörelsemönster*

*Hur tar sig besökande till minneslunden?*

Skriv antal:

Norra ingången	0
Östra ingången	2
Södra ingången	1
Västra ingången	3

*Tar besökande samma väg ut ur minneslunden som de anlände från?*

Skriv antal:

Ja	1
Nej	5

*Hur länge stannar besökande vid minneslunden?*

Skriv antal:

stannade inte	3
0-1 minuter	2
1-5 minuter	1
5-10 minuter	-
10+ minuter	-

*Hur stor andel procent av besökande passerar genom minneslunden utan att stanna?*

0-20%	20-40%	40-60%	60-80%	80-100%
-------	--------	--------	--------	---------

Total antal besökande: 6